

تأملی در ماهیت گروه بریکسی و روابط آن با جمهوری اسلامی ایران فرصت‌ها و چالش‌ها

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شماره مسلسل: ۱۹۲۲۷
کد موضوعی: ۲۶۰

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

تاریخ انتشار:
۱۴۰۲/۶/۱

عنوان گزارش:
تأملی در ماهیت گروه بریکس و روابط آن با جمهوری اسلامی ایران
فرصت‌ها و چالش‌ها

نام دفتر:
مطالعات سیاسی (گروه سیاست خارجی)

تهیه و تدوین کننده:
احسان فلاحی

ناظران علمی:
مهدی امیری، روح‌الله طالبی آرانی

گرافیک و صفحه آرایی:
مهدیه قمچیلی

ویراستار ادبی:
زهره عطاردی

واژه‌های کلیدی:
۱. سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران
۲. گروه بریکس
۳. اقتصادهای نوظهور
۴. قدرت‌های میانه

تاریخ شروع:
۱۴۰۲/۳/۲۹

تاریخ پایان:
۱۴۰۲/۴/۳۱

فهرست مطالب

چکیده.....	۶
خلاصه مدیریتی.....	۷
مقدمه.....	۹
۱. پیشینه، ساختار و اهداف بریکس.....	۱۰
۲. ایده گسترش بریکس: بریکس پلاس.....	۱۲
۳. جمهوری اسلامی ایران و بریکس.....	۱۳
۴. فرصت‌های پیش روی بریکس.....	۱۴
۴-۱. سامانه پرداخت نوین.....	۱۴
۴-۲. جایگزینی سوئیفت.....	۱۴
۴-۳. نهادسازی بین‌المللی.....	۱۵
۴-۴. توسعه مشارکت شبکه‌ای.....	۱۵
۵. چالش‌های پیش روی بریکس.....	۱۶
۵-۱. رقابت اعضای اصلی بریکس برای جذب کشورهای همسوس.....	۱۶
۵-۲. ناهماهنگی رویکرد سیاست خارجی.....	۱۷
۵-۳. منازعه هند و چین.....	۱۸
۵-۴. نابرابری فاحش در قدرت اقتصادی.....	۱۹
۶. ملاحظات آینده‌شناختی.....	۲۲
۶-۱. عدم پذیرش اعضای جدید.....	۲۲
۶-۲. پذیرش توصیه‌ای اعضای جدید.....	۲۲
۶-۳. پذیرش فرابندی اعضای جدید.....	۲۲
۶-۴. پذیرش تلفیقی اعضای جدید.....	۲۳
۷. توصیه‌های سیاستی.....	۲۳
جمع‌بندی.....	۲۵
منابع و مأخذ.....	۲۶

فهرست جداول

جدول ۱. نشست‌های گروه بریکس.....	۱۱
جدول ۲. الگوی رأی‌دهی در مجمع عمومی.....	۱۷
جدول ۳. الگوی رأی‌دهی در کمیته اجتماعی، انسانی و فرهنگی.....	۱۸
جدول ۴. الگوی رأی‌دهی در کمیته خلع سلاح و امنیت بین‌الملل.....	۱۸
جدول ۵. مهم‌ترین شرکای تجاری اعضای بریکس.....	۲۰

فهرست نمودارها

نمودار ۱. سیر تکاملی بریکس.....	۱۲
نمودار ۲. سهم از تولید ناخالص داخلی جهان بر حسب برابری قدرت خرید.....	۱۶
نمودار ۳. قدرت اقتصادی اعضای بریکس.....	۱۹
نمودار ۴. صادرات و واردات متقابل اعضای بریکس با یکدیگر.....	۲۱

تأملی در ماهیت گروه بریکس و روابط آن با جمهوری اسلامی ایران فرصت‌ها و چالش‌ها

چکیده

قد علم کرده و نوعی بازدارندگی مؤثر و کم هزینه در مقابل آنان ایجاد کنند. از این رهیافت با عنوان «موازنه نرم» یاد می‌شود. در این چارچوب «گروه بریکس» تبدیل به مهم‌ترین نماد از رغبت جمعی «قدرت‌های میانه» برای اثرگذاری بر فرایندهای اقتصاد سیاسی بین‌الملل شده است. جذابیت‌های «گروه بریکس» برای کشورهای در حال توسعه به حدی است که ۱۹ کشور از جمله جمهوری اسلامی ایران و عربستان سعودی درخواست عضویت در آن را به ثبت رسانیده‌اند. به این منظور گزارش حاضر ابتدا فرایند شکل‌گیری و تحول در بریکس را بررسی و فرصت‌ها و چالش‌های پیش‌رو را تشریح کرده است. سپس روند گسترش بریکس در قالب چهار سناریو مطرح شده است. در پایان تلاش شده است که با در نظر گرفتن ماهیت «گروه بریکس» توصیه‌های سیاستی لازم برای تعامل ایران با این گروه بیان شود.

در حال حاضر دو طیف رقیب در ساختار اقتصاد سیاسی بین‌الملل شکل گرفته و به تدریج در حال تکوین هستند. اولین طیف شامل کشورهای توسعه‌یافته به رهبری ایالات متحده آمریکا در قالب سازوکارهایی مانند کواد و آکوس با غلظت بالای سیاسی هستند. دومین طیف شامل «اقتصادهای نوظهور» با سرمدمداری چین است که در قالب ابتکاراتی مانند «گروه بریکس» و پروژه کمربند راه به منصف ظهور رسیده‌اند. در طیف دوم غلظت تمایلات اقتصادی بیش از انگیزه‌های سیاسی-امنیتی است. در عین حال هیچ‌کدام از دو جناح ساختار سازمانی تعریف شده‌ای (نهادمند) ندارند. بر همین اساس انگیزه و ذهنیت مشابه (نه یکسان) میان «اقتصادهای نوظهور» باعث نزدیکی آنها به یکدیگر در قالب «گروه فرمانطقه‌ای بریکس» شده است. اعضای «گروه بریکس» قصد دارند از رهگذر توانایی‌هایی اقتصادی خویش در مقابل کشورهای توسعه‌یافته

بیان مسئله:

- «گروه بریکس» یکی از مهم‌ترین نمودهای نقش‌آفرینی قدرت‌های نوظهور در نظام بین‌الملل است. بریکس در واقع محصول تلاش جمعی قدرت‌های نوظهور برای تأثیرگذاری در اقتصاد سیاسی بین‌الملل است.
- «قدرت رابطه‌ای» کشورهای عضو بریکس بیش از «قدرت ساختاری» آنهاست. از این رو هرچه تعداد اعضای این گروه در قالب «بریکس» افزایش پیدا کند؛ قابلیت‌های «گروه بریکس» به سمت توانایی‌های ساختاری بیشتر سوق خواهد یافت.
- بر این اساس «گروه بریکس» را می‌توان به‌عنوان یک چتر مشترک اقتصادی در سطح فرامنطقه‌ای با انگیزه‌های عمدتاً تجاری-فنی که در پی افزایش «قدرت ساختاری» در عرصه اقتصاد سیاسی بین‌الملل است تعریف کرد.
- سیزده کشور از جمله جمهوری اسلامی ایران، عربستان و ترکیه به‌طور رسمی درخواست خود را جهت پیوستن به «گروه بریکس» تحویل داده‌اند. ۶ کشور دیگر نیز به‌طور غیررسمی متقاضی پیوستن به گروه بریکس شده‌اند.
- نقش برخی از کشورهای عضو بریکس از جمله چین در جهت‌دهی به رویکرد این گروه بسیار حائز اهمیت است. در سال ۲۰۱۷ ایده جدیدی با عنوان «بریکس پلاس» توسط پکن مطرح شد.
- گروه بریکس هنوز معیارهای مورد نظر را برای پذیرش اعضای جدید اعلام نکرده است. در این راستا قرار شده است که معیارهای مورد نظر در نشست سران بریکس در مردادماه ۱۴۰۲ در آفریقای جنوبی مشخص شود.

یافته‌های کلیدی:

- عضویت جمهوری اسلامی ایران در «گروه بریکس» مجموعه‌ای از فرصت‌های بالقوه به شرح زیر را برای تهران ایجاد خواهد کرد:
- ۱ ساده‌سازی روش‌های پرداخت و کاهش وابستگی کشورهای بریکس به مؤسسات مالی جهانی وابسته به غرب از طریق ایجاد سامانه نوین پرداخت با عنوان «بریکس پی».
- ۲ تأسیس شبکه سوئیفت بین کشورهای عضو بریکس یک فرصت قابل توجه برای اعضای جدید محسوب می‌شود.
- ۳ هر چند «گروه بریکس» فاقد ساختار سازمانی تعریف شده، دبیرخانه و مقر مشخص است؛ اما تلاش‌هایی برای ایجاد ساختارهای وابسته به بریکس انجام شده که جایگاه آن را در سطح بین‌المللی تقویت می‌کند.
- ۴ پیوستن اعضای جدید به بریکس با محوریت یکی از اعضای کنونی باعث تعمیق «همکاری‌های میان شبکه‌ای» در نواحی مختلف خواهد شد.
- ۵ قدرت اقتصادی بریکس مهم‌ترین فرصتی است که کشورهای در حال توسعه را به مشارکت با این گروه بین‌المللی ترغیب کرده است.
- ۶ «گروه بریکس» بر خلاف سایر نهادهای وابسته به کشورهای غربی ساختار بسته‌ای ندارد. بنابراین رشد تولید ناخالص داخلی گروه بریکس باعث جذابیت آن برای کشورهای در حال توسعه شده است.
- در عین حال نباید از چالش‌های پیش‌روی «گروه بریکس» غافل ماند. فرصت‌ها و چالش‌های مذکور به شرح زیر است:
- ۱ الگوی تعامل و تقابل اعضای بریکس با مجموعه‌ای از کشورها ممکن است که باعث شکل‌گیری نوعی رقابت مخرب برای جذب اعضای همسو / ناهمسو شود که این امر به نوبه خود باعث ایجاد شکاف در «بریکس پلاس» خواهد شد.
- ۲ سنجش نحوه رأی‌دهی اعضای بریکس در مجمع عمومی سازمان ملل و سایر کمیته‌های مرتبط با آن سطح هماهنگی میان اعضا را نشان می‌دهد. الگوی رأی‌دهی اعضای بریکس در مجمع عمومی هماهنگ‌تر از الگوی رأی‌دهی آنان در شورای امنیت است.
- ۳ کشورهای عضو بریکس با موضع‌گیری‌های ناهماهنگ در موارد حساسی همچون بحران لیبی و سوریه نتوانسته‌اند در بحران‌های سیاسی-امنیتی مواضع مشترک از خود نشان دهند.
- ۴ شرایط موجود شکنندگی «گروه بریکس» در مقابله با تکانه‌های امنیتی و فشار خارجی را افزایش می‌دهد. اختلافات دامنه‌دار چین و هند بهترین ابزار نفوذ آمریکا برای مهار کارآمدی در گروه بریکس است.
- شواهد نشان می‌دهد که عنصر اصلی در الگوی رفتار اقتصادی اعضای بریکس مبتنی بر ملاحظات سیاسی نیست؛ بلکه از فاکتورهای اقتصادی پیروی می‌کند.
- تغییر در نظام بین‌الملل برای «گروه بریکس» هم ضرورت دارد و هم اولویت، اما لزوماً فوریت ندارد.
- حرکت «آهسته اما پیوسته» یکی از اصول ثابت «اقتصادهای نوظهور» است. در عین حال راهبرد «گروه بریکس» هرگز ایستا و تسلیم‌پذیر نبوده و از نوعی مقاومت پویا و منطقی در برابر نظم ناعادلانه بین‌المللی پیروی می‌کند.

در مورد عضویت اعضای جدید در گروه بریکس سناریوهای زیر قابل پیش‌بینی است:

- ۱ **عدم پذیرش اعضای جدید:** در این حالت کشورهای عضو بریکس به‌ویژه چین، هند و روسیه به علت رقابت‌های ژئواکونومیک و ژئوپلیتیکی هیچ کشور جدیدی را به بریکس راه نخواهند داد.
- ۲ **پذیرش توصیه‌ای:** به این معنا که هر کدام از اعضای کنونی، کشورهایی را برای عضویت پیشنهاد دهند. در این سناریو کشورهایی برای الحاق به «گروه بریکس» موفق خواهند بود که کمترین اصطکاک و بیشترین همکاری را با اعضای اصلی دارند.
- ۳ **پذیرش فرابندی:** مسئله اصلی در این سناریو توافق اعضای اصلی بر سر تعریف شروط احتمالی خواهد بود. آنچه برای اعضای برجسته بریکس اهمیت دارد فقط مؤلفه‌های اقتصادی نیست.
- ۴ **پذیرش تلفیقی:** منظور از این سناریو، ایجاد یک ترکیب منطقی از رویکرد توصیه‌ای و فرابندی است. بر این اساس مجموعه‌ای از شروط توسط هر کدام از اعضا مطرح و در نهایت به اتفاق آرا بر سر آنها توافق خواهد شد.

پیشنهاد راهکار تقنینی، نظارتی یا سیاستی:

- سناریوی چهارم تقریباً رضایت همه اعضای کنونی بریکس را تأمین خواهد کرد. بنابراین پذیرش تلفیقی اعضای جدید محتمل‌ترین گزینه در نشست سران بریکس است.
- با توجه به ماهیت گروه بریکس واکن انتظارات سیاسی تهران از قطار بریکس نباید آن‌چنان سنگین باشد که لوکوموتیو واقعیات اقتصادی توانایی کشیدن آن را نداشته باشد.
- خواسته‌های عینی ایران برای مقابله با یک‌جانبه‌گرایی آمریکا به شکل اراده عملیاتی در بریکس قابل برداشت نیست. اما مفاهیم اولیه در این زمینه شکل گرفته، بهره‌برداری سیاسی از بریکس زمان‌بر است. بنابراین ضروری است که میان خواسته‌های جمهوری اسلامی ایران از بریکس با داشته‌های آن گروه تناسب واقعی ایجاد کرد.
- تهران نباید انتظار اتخاذ مواضع یکپارچه از بریکس داشته باشد. هر چند این مسئله در نوع خود نقطه ضعف محسوب می‌شود؛ اما در پرتو آن امکان بهره‌برداری از سه رویکرد «تقابل محور»، «تعامل محور» و «تعادل محور» در مواقع لزوم مهیا خواهد شد.
- اعضای گروه بریکس حاضر به پرداخت هزینه‌های اقتصادی به دلیل حمایت از انگیزه‌های سیاسی طرف‌های ثالث نیستند. بنابراین تهران باید با حفظ «ماهیت انقلابی سیاست خارجی» جایگاه خود را بر روی بَر دار بریکس تعریف کند.
- تغییر در نظام بین‌الملل برای «گروه بریکس» هم ضرورت دارد و هم اولویت، اما لزوماً فوریت ندارد. به عبارت دیگر کسب دستاوردهای سیاسی-اقتصادی برای بریکس هر چند مهم است اما مقوله‌ای کوتاه‌مدت و زودبازده تلقی نمی‌شود.
- بهره‌برداری منطقی از «گروه بریکس» نیازمند ایجاد تناسب عقلانی میان دوگانه‌هایی همچون خواسته‌ها / داشته‌ها، انگیزه‌ها / توانایی‌ها، تعامل / تقابل و فوریت / ضرورت است.
- همکاری با اقتصادهای نوظهور یک انتخاب برای جمهوری اسلامی ایران نیست؛ بلکه یک ضرورت بلندمدت است که «گروه بریکس» یکی از مبادی ورودی آن است.
- هر تصمیمی در اجلاس سران بریکس گرفته شود جمهوری اسلامی ایران باید به گسترش تعاملات خود با قدرت‌های نوظهور شرقی (چین و هند) ادامه دهد.
- عضویت تهران و کشورهای همسایه در گروه بریکس «سیاست همسایگی» جمهوری اسلامی ایران در سطح دوجانبه و چندجانبه را تسریع و تسهیل خواهد کرد.
- همکاری جمهوری اسلامی ایران با گروه بریکس ترجمان «اقتصاد مقاومتی» در ابعاد بین‌المللی است.
- همکاری جمهوری اسلامی ایران با «گروه بریکس» نقش پیشران را در پیشبرد «دیپلماسی اقتصادی» جمهوری اسلامی ایران با قدرت‌های نوظهور ایفا می‌کند.

مقدمه

با سپری شدن دهه ۱۹۹۰ خوش‌بینی‌های اولیه ناشی از پایان نظام دوقطبی و تلاش برای ایجاد سیستم یکپارچه جهانی با سد واقعیات بین‌المللی مواجه شد. از نیمه اول دهه ۲۰۰۰ جناح قدرت‌های نوظهور در اقتصادی سیاسی بین‌الملل شکل گرفتند و هم‌اکنون در حال طی کردن مراحل تکاملی خویش هستند. در همین راستا «گروه بریکس» تبدیل به یکی از مهم‌ترین نمودهای نقش آفرینی قدرت‌های نوظهور در نظام بین‌الملل شده است. بریکس در واقع محصول تلاش جمعی «قدرت‌های نوظهور» برای ایجاد «قدرت ساختاری نوین» در اقتصاد سیاسی بین‌الملل است. «اقتصادهای نوظهور» از «قدرت رابطه‌ای» قابل توجهی در عرصه بین‌المللی برخوردارند؛ اما «قدرت ساختاری» آنها در مقایسه با کشورهای توسعه‌یافته محدودتر است.^۱ این در حالی است که کشورهای غربی و آمریکا از قدرت ساختاری کافی در اقتصاد بین‌الملل برخوردار هستند. بنابراین غربی‌ها بیشتر به فکر شکل دادن به اتحاد و ائتلاف‌های امنیتی جدید به‌ویژه در مناطق پیرامونی قدرت‌های نوظهور یعنی در آسیا و اقیانوسیه هستند. «آکوس» و «کواد» نمادهایی بارز در این زمینه‌اند. در نقطه مقابل «اقتصادهای نوظهور» به‌ویژه چین به شدت تلاش دارند که از منظر اقتصادی در مقابل قدرت ساختاری غرب قد علم کنند.

با عنایت به نکات فوق «گروه بریکس» را می‌توان به‌عنوان یک چتر مشترک اقتصادی در سطح فرامنطقه‌ای با انگیزه‌های عمدتاً تجاری-فنی که در پی افزایش «قدرت ساختاری» در عرصه اقتصاد سیاسی بین‌الملل است تعریف کرد. گفتنی است که هر پنج عضو بریکس جایگاهی برجسته در محیط پیرامونی خود دارند و به‌طور بالقوه خواهان ایفای نقش رهبری در مناطق بلافصل خویش هستند. از این رو تمامی اعضا به‌طور بالقوه خواهان گسترش «گروه بریکس» برای تقویت جایگاه اقتصادی رهبری گونه خویش در قبال همسایگان‌شان هستند.

از آنجا که یکی از اهداف ائتلاف‌های غربی در آسیا-پاسفیک مهار چین است؛ یکن تبدیل به متولی اصلی برای گسترش «بریکس پلاس» به‌منظور برقراری «موازنه نرم» در برابر غرب شده است. یکن و سایر اعضا به‌خوبی واقف هستند که هر چه تعداد اعضای این گروه در قالب «بریکس +» افزایش پیدا کند؛ قابلیت‌های آن به‌سمت توانایی‌های ساختاری بیشتر سوق خواهد یافت. در قالب ایده «بریکس پلاس»، اعضای اولیه با یک تیر دو هدف را نشان خواهند گرفت. در گام اول اثرگذاری منطقه‌ای خویش را افزایش خواهند داد و در گام دوم مجموعه‌ای هماهنگ در سطح بین‌المللی ایجاد خواهند کرد. در روی دیگر سکه کشورهای متقاضی پیوستن به «بریکس پلاس» قرار دارند. هر کدام از کشورهای متقاضی در پرتو الحاق به این گروه بین‌المللی علاوه بر اهداف و انگیزه‌های انفرادی خود، دو هدف مشترک را نیز پیگیری می‌کنند. نخست تمامی کشورهای متقاضی از «تعامل شبه‌ساختاری» با «گروه بریکس» منتفع خواهند شد و دوم وزن و جایگاه خویش در نظام بین‌الملل در حال گذار را ارتقا خواهند داد.

ماحصل ترکیب انگیزه «اقتصادهای نوظهور» با اهداف «کشورهای در حال توسعه» در چارچوب «بریکس پلاس» افزایش تأثیرگذاری جمعی این طیف از کشورها در نهادهایی همچون سازمان ملل، بانک جهانی، سازمان تجارت جهانی، صندوق بین‌المللی پول و دیگر نهادهای مالی بین‌المللی است. افزایش تأثیرگذاری جمعی به دو سبک قابل پیگیری است: نخست افزایش هماهنگی دیپلماتیک میان کشورهای عضو بریکس پلاس در نهادهای فوق‌الذکر و دوم ایجاد نهادهای جایگزین که به‌نوبه خود باعث کاهش اهمیت نمونه‌های غربی آنها خواهد شد.

در همین راستا آنیل سوکلال، سفیر آفریقای جنوبی که ریاست دوره‌ای «گروه بریکس» را در سال ۲۰۲۳ برعهده دارد بیان کرده است که پیشنهاد گسترش بریکس، یکی از نقاط تمرکز اصلی این گروه در سال جاری است. در حال حاضر ۱۳ کشور از جمله جمهوری اسلامی ایران، عربستان و ترکیه به‌طور رسمی درخواست خود را جهت پیوستن به این گروه تحویل داده‌اند. ۶ کشور دیگر نیز به‌طور غیررسمی متقاضی پیوستن به گروه بریکس شده‌اند. نشست وزرای خارجه کشورهای عضو بریکس و تعدادی از کشورهای متقاضی در اوایل ژوئن ۲۰۲۳ در شهر کیپ‌تاون آفریقای جنوبی برگزار شد. در حاشیه این نشست حسین امیرعبداللهیان وزیر امور خارجه ایران با وزیرای خارجه روسیه، هند، برزیل، عربستان، امارات متحده عربی، گابن، کومور و معاون وزیر خارجه کوبا دیدار کرد. جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان کشوری که تحت طولانی‌ترین و شدیدترین تحریم‌ها قرار دارد؛ در تلاش است به گروه اقتصادی بریکس به‌عنوان یکی از رقبای بالقوه ساختارهای مالی غربی بپیوندد. اهمیت این موضوع از آن جهت است که بریکس در سال ۲۰۲۲ نزدیک به ۳۲ درصد تولید ناخالص جهانی را به خود اختصاص داده است و از این منظر جلوتر از آمریکا و متحدانش قرار گرفته است. پیش‌بینی می‌شود که سهم بریکس از تولید ناخالص داخلی جهان در سال ۲۰۳۰ به حدود ۵۰ درصد افزایش یابد. گفتنی است که هفت کشور صنعتی جهان موسوم به ج۷ در حال حاضر حدود ۳۰ درصد تولید ناخالص داخلی جهان (برحسب برابری قدرت خرید) را به خود اختصاص داده‌اند و از این جهت پایین‌تر از بریکس قرار دارند [۱].

۱. منظور از «قدرت رابطه‌ای» تأثیرگذاری مستقیم یک طرف بر طرف مقابل است که معمولاً در چارچوب روابط دوجانبه نمود پیدا می‌کند. منظور از «قدرت ساختاری» تأثیرگذاری کلان بر فرایند بده‌بستان‌های سیاسی-اقتصادی میان کشورهای جهان است که معمولاً بدون دخالت مستقیم طرف ذی‌نفع در قالب مکانیسم‌های از پیش تعریف شده عمل می‌کند که بیشتر در قالب روابط چندجانبه نمود می‌یابد.

باید توجه داشت که آمار و ارقام اقتصادی به تنهایی نمی‌تواند ضرورت و نحوه تعامل با بریکس را تبیین کند. برقراری رابطه مبتنی بر منافع ملی با گروه بریکس نیازمند شناخت صحیح از ماهیت این گروه فرامنطقه‌ای است. گروه بریکس شخصیتی مجزا از تک تک اعضای خود دارد. از این رو بررسی رویکرد اقتصادی هر یک از اعضا به صورت مجزا و سطوح رابطه اقتصادی آنها با ایران هر چند در نوع خود سودمند است؛ اما نمی‌تواند برداشت صحیحی از ماهیت مستقل بریکس ارائه دهد. علاوه بر این کشورهای عضو بریکس همگی «اقتصادهای نوظهوری» هستند که به رغم تفاوت در برخی رویکردها از اصول مشابهی در تعاملات اقتصادی - تجاری خود پیروی می‌کنند.

از این رو گزارش حاضر به شکل قیاسی ماهیت «گروه بریکس»، فرصت‌های در دسترس و چالش‌های پیش‌روی آن را بررسی کرده و در همین چارچوب توصیه‌های سیاستی لازم را ارائه داده است. البته نقش برخی از کشورهای عضو از جمله چین در جهت‌دهی به رویکرد بریکس بسیار حائز اهمیت است. بنابراین به تناسب بحث نقش پکن در برخی از قسمت‌های گزارش تا حدودی برجسته شده است. گفتنی است که ماهیت «گروه بریکس» در این گزارش در قالب یک محور جداگانه بررسی نشده؛ بلکه در قسمت‌های مختلف گزارش و در لابه‌لای خطوط توضیحاتی ارائه شده است که در پایان خواننده را به درک ماهیت بریکس رهنمون خواهد ساخت.

۱. پیشینه، ساختار و اهداف بریکس

تبادل نظر کرده‌ایم و به نتایج مهمی در این زمینه دست یافته‌ایم» در ادامه این بیانیه ۱۶ بند مطرح شده است که در واقع نقشه راه «بریک» را نشان می‌داد. پس از نخستین نشست سران در سال ۲۰۰۹ «بریک» تبدیل به چیزی فراتر از یک موضوع اجرایی شد و در سطح یک سازوکار میان دولتی مطرح شد. بر اساس بیانیه یکتا برینبورگ، کشورهای «بریک» خود را متعهد به «پیشبرد اصلاحات در نهادهای مالی بین‌المللی متناسب با تغییرات در اقتصاد جهانی» دانستند. آنها همچنین بر «نقش مهم تجارت بین‌الملل و سرمایه‌گذاری خارجی در بهبود اقتصاد جهانی» تأکید داشتند. در آن بیانیه در مورد همکاری در حوزه‌های اجتماعی، انرژی، مبارزه با تروریسم، دیپلماسی چندجانبه و همکاری در عرصه‌های علمی - آموزشی صحبت شده بود [۴]. این موارد همواره در بیانیه‌های مشترک سران «بریکس» تکرار شده است اما به تناسب موضوعات روز مسائل جدیدتری مانند تغییرات آب‌وهوایی و یا بیماری‌های فراگیر (کووید ۱۹) نیز به بیانیه‌های بریکس افزوده شده است. تاکنون هیچ ساختار سازمانی رسمی برای بریکس تعریف نشده است. بریکس صرفاً یک گروه‌بندی منطقه‌ای برای ایجاد هماهنگی میان کشورهای عضو گروه است. به این منظور نشست‌های سران بریکس به صورت سالیانه در یکی از کشورهای عضو برگزار می‌شود. همچنین وزرای کشورهای عضو در حوزه‌های مختلف به تناوب با یکدیگر نشست دارند. تاکنون تعداد نشست وزرای امور خارجه و اقتصاد بیش از سایر وزارتخانه‌ها بوده است. که این موضوع نشان از ماهیت دیپلماتیک و اقتصادی گروه بریکس دارد. به شرح جدول زیر سه نوع نشست شامل سران (رسمی و غیررسمی)، وزرا و مقامات اداری در چارچوب «گروه بریکس» برگزار می‌شود.

«بریکس» از تجمیع حرف اول انگلیسی پنج کشور برزیل، روسیه، هند، چین و آفریقای جنوبی تشکیل شده است. این گروه پیش از پیوستن آفریقای جنوبی در سال ۲۰۱۱ تحت عنوان «بریک» شناخته می‌شد. «بریک» برای اولین بار به عنوان یک مفهوم در سال ۲۰۰۱ توسط جیم اونیل^۱ در مقاله‌ای با عنوان «بریک ساختن اقتصاد جهانی بهتر»^۲ مطرح شد. اونیل در آن مقاله با نگاهی دوراندیشانه بر ظرفیت چهار کشور برزیل، روسیه، هند و چین برای همکاری‌های اقتصادی در آینده اشاره کرده بود. در آن زمان سایر اندیشمندان در مورد این ایده انتقاداتی را مطرح کردند. نقطه مشترک همه انتقادات فقدان ویژگی‌های مشترک میان کشورهای «بریک» و سطوح متفاوت همکاری آنها با یکدیگر و با کشورهای غربی بود [۲]. کشورهای بریک به تدریج بر اهمیت و تأثیرگذاری خود در نظام بین‌الملل پی بردند. به همین منظور وزرای خارجه برزیل، روسیه، هند و چین برای نخستین بار به طور مشترک در حاشیه نشست مجمع عمومی سازمان ملل در سال ۲۰۰۶ با یکدیگر دیدار و در مورد ایده «بریک» با یکدیگر بحث و تبادل نظر کردند. سپس در جولای ۲۰۰۸ در حاشیه نشست جی ۸ در هوکایدو ژاپن سران بریک مجدداً با یکدیگر دیدار کردند [۳]. از این مرحله به بعد «بریک» تبدیل به چیزی فراتر از یک مفهوم شد و در سطح برنامه اجرایی مطرح شد. بر این اساس نخستین نشست سران بریک در ژوئن ۲۰۰۹ در شهر یکتا برینبورگ (چهارمین شهر بزرگ روسیه) برگزار شد. ماحصل این نشست بیانیه‌ای بود که بر اساس آن گروه «بریک» اعلام موجودیت کرد. در مقدمه این بیانیه آمده است که «ما سران کشورهای بریک در مورد وضعیت فعلی اقتصاد جهانی و سایر موضوعات مهم توسعه جهانی و همچنین چشم‌انداز گسترش روابط درون بریک با یکدیگر

1. Jim O'Neill

2. Building Better Global Economic BRICs

جدول ۱. نشست‌های گروه بریکس

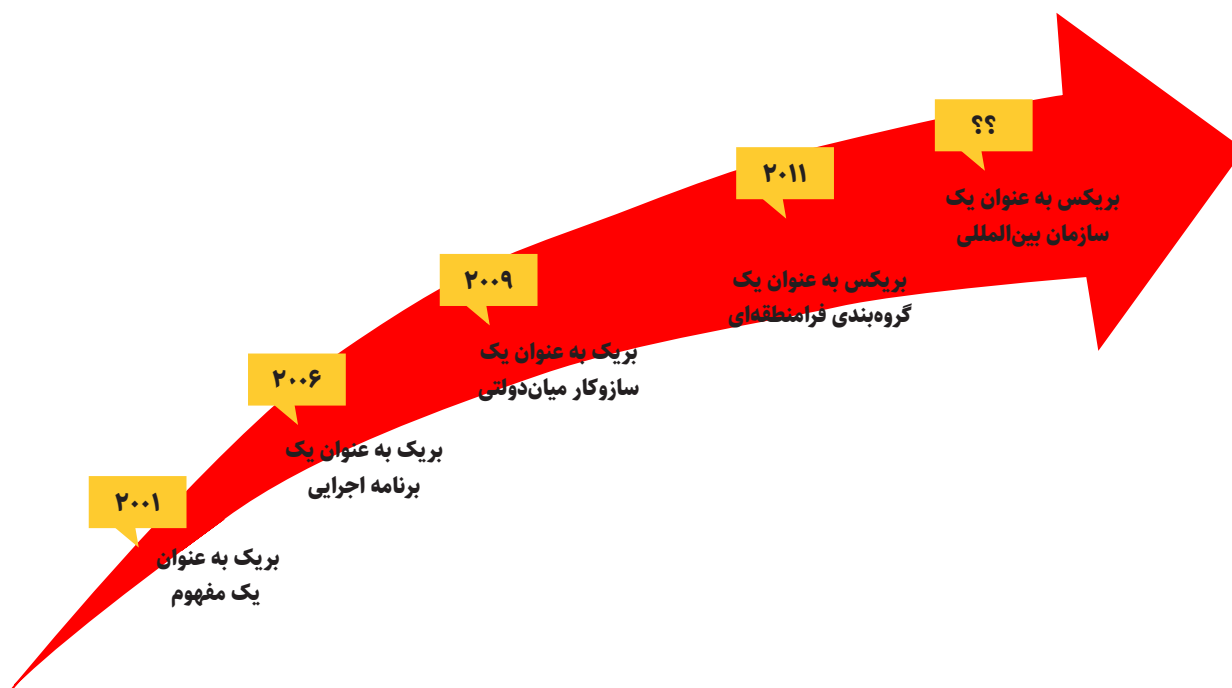
نشست‌های مقامات اداری	نشست وزرا	نشست سران		سال
		غیررسمی	رسمی	
استاندارد و رقابت‌پذیری، امنیت ملی	وزرای خارجه (۲ بار)	-	یکتابرینبورگ (روسیه)	۲۰۰۹
امنیت ملی، آمار ملی	کشاورزی، وزرای خارجه، تجارت		برازیلیا	۲۰۱۰
استاندارد و رقابت‌پذیری، آمار ملی، علوم و فناوری	کشاورزی، اقتصاد، وزرای خارجه (۲ بار)، بهداشت، تجارت (۲ بار)	کانس (فرانسه)	سانیا (چین)	۲۰۱۱
آمار ملی	اقتصاد (۳ بار)، وزرای خارجه، بهداشت، تجارت (۲ بار)	لوس کابوس (مکزیک)	دهلی‌نو	۲۰۱۲
استاندارد و رقابت‌پذیری، مالیات و درآمد	کشاورزی، اقتصاد (۲ بار)، وزرای خارجه، بهداشت (۳ بار)، تجارت (۲ بار)	سن‌پترزبورگ (روسیه)	دوربان (آفریقای جنوبی)	۲۰۱۳
آمار ملی	اقتصاد (۳ بار)، وزرای خارجه (۲ بار)، بهداشت (۲ بار)، علوم و فناوری	بریز بن (استرالیا)	فورتالزا (برزیل)	۲۰۱۴
استاندارد و رقابت‌پذیری، مبارزه با فساد، امنیت ملی، مالیات و درآمد	کشاورزی، فرهنگ، آموزش (۲ بار)، انرژی، محیط زیست، اقتصاد، وزرای خارجه (۲ بار)، بهداشت (۲ بار)، صنعت، مهاجرت، علوم و فناوری (۲ بار)، تجارت	آنتالیا (ترکیه)	اویفا (روسیه)	۲۰۱۵
-	کشاورزی، آموزش، محیط زیست، اقتصاد، وزرای خارجه، بهداشت (۲ بار)، کار و رفاه (۳ بار)، تجارت	-	گوا (هند)	۲۰۱۶
-	محیط زیست، اقتصاد، وزرای خارجه، صنعت، تجارت	هامبورگ (آلمان)	شیامن (چین)	۲۰۱۷
-	فرهنگ، محیط زیست، وزرای خارجه (۲ بار)	بوینس‌آیرس (آرژانتین)	ژوهانسبورگ (آفریقای جنوبی)	۲۰۱۸
-	کشاورزی، ارتباطات، فرهنگ، انرژی، محیط زیست، اقتصاد (۲ بار)، وزرای خارجه (۲ بار)، بهداشت (۲ بار)، کار و رفاه، علوم و فناوری، تجارت	اوساکا (ژاپن)	برازیلیا (برزیل)	۲۰۱۹
-	کشاورزی، ارتباطات، آموزش، انرژی، محیط زیست، وزرای خارجه، بهداشت، صنعت، کار و رفاه، علوم و فناوری، تجارت	-	مسکو (به‌صورت مجازی)	۲۰۲۰
-	کشاورزی، ارتباطات، فرهنگ، آموزش، انرژی، محیط زیست، اقتصاد (۲ بار)، وزرای خارجه، بهداشت، صنعت، کار و رفاه، علوم و فناوری، ورزش، گردشگری، تجارت	-	دهلی‌نو (به‌صورت مجازی)	۲۰۲۱
-	کشاورزی، آموزش، محیط زیست، اقتصاد (۲ بار)، وزرای خارجه، کار و رفاه	-	پکن (به‌صورت مجازی)	۲۰۲۲
-	-	-	کیپ‌تاون (آفریقای جنوبی) (مردادماه ۱۴۰۲)	۲۰۲۳

روش کار گروه بریکس به این گونه است که در طول هر سال نشست‌های متعدد کارشناسی در سطح مقامات اداری و وزرا برگزار می‌شود. نتایج حاصل از آن نشست‌ها در نشست رسمی سران که به صورت سالانه برگزار می‌شود مطرح می‌شود و در قالب بیانیه مشترک برای هماهنگی بیشتر میان اعضا منتشر می‌شود. بنابر آنچه بیان شد اهداف بریکس بیشتر اقتصادی و غیر الزام آور است. در عین حال گروه بریکس در بیانیه‌های خود همواره بر ایجاد یک نظم جهانی دمکراتیک‌تر، چندقطبی‌تر، حمایت از قواعد بین‌المللی، مسئولیت‌پذیری، همکاری و عملکرد هماهنگ و نیز تصمیم‌گیری مشترک، به نفع تمام ملت‌ها تأکید دارند که در نوع خود اهدافی سیاسی برای مقابله با یک‌جانبه‌گرایی غرب به‌شمار می‌رود.

در نشست سال ۲۰۱۱، آفریقای جنوبی به‌طور رسمی به گروه بریکس پیوست. با الحاق آفریقای جنوبی، سازوکار بریکس شکل سازمان یافته‌تری به خود گرفت. «بریکس» از این مرحله به بعد تبدیل به یک گروه‌بندی فرامنطقه‌ای شد. که یک کشور از جنوب شرقی آسیا (چین)، یک کشور از آسیای جنوبی (هند)، یک کشور از اوراسیا (روسیه)، یک کشور از آمریکای لاتین (برزیل) و یک کشور از آفریقا (آفریقای جنوبی) عضو آن هستند. دستور کار گروه بریکس همواره دفاع و گسترش نظم بین‌المللی چندقطبی به‌ویژه از بُعد اقتصادی بوده است. گروه بریکس همواره خود را متعهد به منشور سازمان ملل متحد و قوانین بین‌المللی دانسته است.

نمودار ۱. سیر تکاملی بریکس

۲. ایده گسترش بریکس: بریکس پلاس

در حال توسعه در قالب «بریکس پلاس» سخنرانی کرد [۵]. در بیانیه پایانی نشست شیامن ۲۰۱۷ آمده است که «ما برای توسعه همکاری با بازارهای نوظهور و کشورهای در حال توسعه^۱ تلاش خواهیم کرد و به این منظور پیگیر اقدامات برابر و انعطاف‌پذیر و همچنین ابتکاراتی برای گفت‌وگو و همکاری با اعضای غیر عضو در چارچوب همکاری «بریکس پلاس» خواهیم بود». به‌رغم گنجاندن این بند در بیانیه سران ۲۰۱۷، فقدان راهبرد مشترک میان اعضا باعث رها

در شرایط روبه‌گذار نظام بین‌الملل، توسعه همکاری با سایر کشورهای در حال توسعه برای «گروه بریکس» به‌ویژه برای چین بسیار حائز اهمیت است. به همین منظور در سال ۲۰۱۷ ایده جدیدی با عنوان «بریکس پلاس» توسط پکن مطرح شد. ابتدا «وانگ یی» وزیر امور خارجه چین برای نخستین بار در مارس ۲۰۱۷ ایده بریکس پلاس را مطرح کرد. سپس در نهمین نشست سران بریکس در شیامن چین (۲۰۱۷) شی چین پینگ در مورد ضرورت ایجاد یک «شبکه باز و متنوع همکاری» میان کشورهای

1. Emerging Markets and Developing Countries (EMDCs)

- ارتقای روابط متقابل با گروهی از کشورهای در حال توسعه به منظور کسب منافع مشترک و ارتقای جایگاه مشترک این کشورها در ساختار اقتصاد سیاسی بین‌الملل،
- تعیین یک دستور کار گسترده‌تر برای تعامل جنوب - جنوب که از مبادلات مالی و تجاری شروع و احتمالاً در آینده فراتر از انگیزه‌های محض اقتصادی خواهد رفت،
- ایجاد هماهنگی دیپلماتیک در نهادهای بین‌المللی،
- تسهیل دسترسی اقتصادهای نوظهور به منابع فسیلی و مواد خام موجود در کشورهای در حال توسعه،
- تسهیل دسترسی کشورهای در حال توسعه به تکنولوژی فنی و صنعتی موجود در اقتصادهای نوظهور،
- ایجاد شبکه درهم‌تنیده اقتصادی در مناطق مختلف که یکی از اعضای پنج‌گانه بریکس در کانون آن قرار گرفته است،
- در نهایت مهم‌ترین هدف برقراری موازنه نرم است.

شدن ایده «بریکس پلاس» شد و تا پنج سال بعد هیچ پیشرفت چشمگیری در این زمینه حاصل نشد. باریاست مجدد چین بر بریکس در سال ۲۰۲۲ ایده گسترش بریکس مجدداً از سر گرفته شد. این بار به نظر می‌رسد که چین توانسته است سایر اعضا را برای گسترش بریکس قانع کرده و همراهی آنها را برای دعوت اعضای غیر عضو جلب کند. در همین راستا نخستین جلسه وزرای خارجه اعضای احتمالی «بریکس پلاس» در خردادماه ۱۴۰۱ با حضور عربستان، امارات، کویت، قزاقستان، تایلند، مصر، آرژانتین و سنگال برگزار شد. سپس در تابستان همین سال نشست سران بریکس با حضور تعدادی از کشورهای غیر عضو از جمله رئیس‌جمهور ایران به صورت مجازی برگزار شد. هر چند اهداف بریکس پلاس تاکنون به طور مشخص تعریف و تعیین نشده است اما با توجه به ماهیت «گروه بریکس» و رویکرد اقتصادی حاکم بر سیاست خارجی اعضای آن به نظر می‌رسد که اهداف زیر در قالب گروه «بریکس پلاس» مطرح خواهد بود:

۳. جمهوری اسلامی ایران و بریکس

(به صورت مجازی) در تیرماه ۱۴۰۱ عزم جدی گروه بریکس و به‌ویژه چین برای همکاری با ایران به تصویر کشیده شد. جمهوری اسلامی ایران جزو اولین کشورهایی است که درخواست عضویت در «بریکس پلاس» را مطرح کرده، اما گروه بریکس هنوز معیارهای مورد نظر را برای پیوستن به این سازوکار بین‌المللی اعلام نکرده است. این در حالی است که قرار شده معیارهای مورد نظر در نشست سران بریکس در شهریورماه ۱۴۰۲ در آفریقای جنوبی مشخص شود. طبق روال معمول نشست وزرای امور خارجه در گروه بریکس همواره پیش از نشست سران برگزار شده است. نشست وزیران امور خارجه در خردادماه ۱۴۰۲ در واقع نشست مقدماتی برای تعیین معیارهای عضویت در «گروه بریکس» بوده است.

در همین راستا وزیر خارجه ایران با وزرای خارجه روسیه، هند، آفریقای جنوبی و برزیل در مورد معیارهای عضویت گفت‌وگو کرده است. «مائورو ویرا» وزیر خارجه برزیل در دیدار خود با امیر عبداللهیان ضمن مخالفت با تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا، برداشته شدن تحریم‌ها را لازمه تقویت روابط دوجانبه اعلام کرده است. گفتنی است که تهران و پکن قبل این نشست در مورد معیارهای عضویت چندین بار با یکدیگر تبادل نظر کرده‌اند [۶]. فارغ از هر معیاری که در نشست شهریورماه ۱۴۰۲ برای پیوستن اعضای جدید تعیین شود یک‌سری معیارهای نانوشته وجود دارد که برای اعضای بریکس مهم است.

معیارهای نانوشته در تمایل نیجریه و آفریقای جنوبی برای پیوستن به بریکس به خوبی تجلی یافته است. نیجریه در سال‌های اخیر میانگین رشد اقتصادی بالاتری نسبت به آفریقای جنوبی داشته است. در عین حال نیجریه

در طرح اولیه «بریکس پلاس» جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان یکی از گزینه‌های مناسب برای عضویت در بریکس مطرح بود. به نظر می‌رسد که هدف چین از این ابتکار دیپلماتیک روابط بیشتر و بهتر اعضای بریکس با کشورهای در حال توسعه‌ای است که از پتانسیل‌های ژئواکونومیکی بالایی برخوردار هستند. طرح ایده «بریکس پلاس» توسط پکن و قرار دادن آن در کنار ابتکار کمربند راه‌چینی نام برخی از کشورها را به طور ناخودآگاه در ذهن تحلیل‌گران تداعی می‌کند. بدون شک جمهوری اسلامی ایران با توجه به جمعیت، منابع، توانایی‌های فنی - اقتصادی، موقعیت جغرافیایی و ثبات سیاسی یکی از این گزینه‌هاست. البته تکنیک انفرادی چینی‌ها در خدمت تاکتیک گروهی بریکس است. از این رو دور جدید گفت‌وگوها برای از سرگیری ابتکار «بریکس پلاس» با استقبال سایر کشورهای عضو بریکس مواجه شده است. از این طریق اعضای بریکس با یاری‌گیری بیشتر، سلطه ساختاری غرب بر قواعد بازی اقتصاد سیاسی بین‌الملل را به چالش خواهند کشید. در عین حال هیچ‌کدام از بازیکنان نیز هزینه «مقاومت نامحسوس» را به صورت انفرادی متحمل نخواهند شد. این روند همان مقوله‌ای است که در روابط بین‌الملل با عنوان «موازنه نرم» از آن یاد می‌شود.

در نشست وزرای امور خارجه بریکس در خردادماه ۱۴۰۱ نمایندگان از عربستان، امارات، مصر، اندونزی، قزاقستان، نیجریه، سنگال و آرژانتین حضور داشتند. در آن نشست که در واقع مقدمه نشست سران در تابستان همان سال بود از وزیر خارجه ایران (به هر دلیلی) دعوت به عمل نیامد. این امر حاشیه‌های رسانه‌ای زیادی ایجاد کرد. اما با دعوت چین از آقای ابراهیم رئیسی برای حضور در نشست سران بریکس

منابع غنی انرژی و جمعیت قابل توجه نیز بر خوردار است.
 بیوستن ایران و کشورهای همسایه مانند عربستان، ترکیه و امارات به گروه بریکس شرایط را برای بهبود تعاملات اقتصادی تهران با همسایگان بلافصل کشور نیز مهیا خواهد کرد. ضمن اینکه توافق ایران و عربستان با میانجیگری پکن در اسفندماه ۱۴۰۱ تمایل هم‌زمان تهران و ریاض برای گسترش تعاملات اقتصادی چندجانبه با قدرت‌های نوظهور به ویژه چین را نشان می‌دهد. عضویت تهران و کشورهای همسایه در گروه بریکس «سیاست همسایگی» جمهوری اسلامی ایران در سطح دوجانبه و چندجانبه را تسریع و تسهیل خواهد کرد. با عنایت به آنچه بیان شد فعلاً باید منتظر تصمیم سران بریکس در شهریورماه ۱۴۰۲ بود. هر تصمیمی که در اجلاس سران بریکس گرفته شود همکاری ایران با اقتصادهای نوظهور یک انتخاب برای جمهوری اسلامی ایران نیست؛ بلکه یک ضرورت بلندمدت بوده که گروه بریکس یکی از مبادی ورودی آن است.

از منابع انرژی قابل توجهی نیز بر خوردار است در حالی که آفریقای جنوبی خود واردکننده انرژی است. همچنین نیجریه با حدود ۲۲۰ میلیون نفر جمعیت حدود ۴ برابر آفریقای جنوبی جمعیت دارد. بر این اساس نیجریه می‌توانست فرصت‌های اقتصادی مطلوب‌تری را در اختیار اقتصادهای نوظهور قرار دهد. اما علاوه بر فاکتورهای اقتصادی عوامل دیگری نیز در این میان مطرح است. نیجریه از ثبات سیاسی پایداری بر خوردار نیست و همچنین در مقایسه با آفریقای جنوبی موقعیت ژئواکونومیک بر جسته‌ای ندارد. آفریقای جنوبی با قرار گرفتن در مجاورت دماغه امید نیک نقش ژئواکونومیک مهمی در ارتباط دریایی میان نیمکره شمالی و جنوبی ایفا می‌کند و برخلاف نیجریه استقلال عمل بیشتری در روابط خارجی از خود نشان می‌دهد. بنابراین ثبات سیاسی، موقعیت ژئواکونومیک و سطحی از استقلال عمل در روابط خارجی از جمله معیارهای نانوخته برای عضویت در بریکس است که شاید هیچ‌گاه به شکل واژه‌های دقیق بر روی کاغذ پیاده نشود. در هر صورت جمهوری اسلامی ایران علاوه بر فاکتورهای نانوخته از

۴. فرصت‌های پیش‌روی بریکس

روش‌های پرداخت و کاهش وابستگی کشورهای بریکس به مؤسسات مالی جهانی تحت کنترل کشورهای غربی است. در حال حاضر نیز کشورهای عضو بریکس در قالب تعدادی از توافقات دوجانبه و چندجانبه میان اعضای گروه برخی از معاملات کلان را با ارزهای محلی خود انجام دهند. به عنوان مثال هند و روسیه بخش عمده‌ای از مراودات تجاری خود را بر پایه جفت ارز روپیه - روبل پرداخت می‌کنند. جمهوری اسلامی ایران در صورت عضویت در بریکس می‌تواند برای نخستین بار به یک سازوکار پرداخت بین‌المللی تحت عنوان «بریکس پی» متصل شود. همچنین زمینه برای توافق تجاری برای پرداخت بر پایه ارزهای بومی مهیا خواهد شد.

تجمیع توانایی «اقتصادهای نوظهور» در زیر یک چتر مشترک اقتصادی فرصت‌های قابل توجهی در چارچوب «گروه بریکس» ایجاد کرده است. در صورت پذیرش جمهوری اسلامی ایران فرصت‌های مذکور در دسترس کشور قرار خواهد گرفت. از جمله فرصت‌های موجود می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۴-۱. سامانه پرداخت نوین

یکی از مهم‌ترین فرصت‌ها در چارچوب سازمان بریکس ایجاد یک سامانه پرداخت مشترک میان اعضاست که ایده ابتدایی آن مطرح شده است. در قالب ایده مذکور یک کارت پرداخت مشترک ایجاد خواهد شد که به طور هم‌زمان متصل به سامانه «میر» بانک مرکزی روسیه، سامانه «یونین پی» بانک مرکزی چین (بزرگ‌ترین سامانه پرداخت جهان)، سامانه «روپی» بانک مرکزی هند، سامانه «الو» بانک مرکزی برزیل و سامانه پرداخت آفریقای جنوبی است. از این طریق سامانه‌های پرداختی متعلق به بانک مرکزی این پنج کشور به یکدیگر وصل و ادغام خواهند شد. این ایده رقیبی جدی در مقابل سامانه پولی مشترک است که غربی‌ها در قالب «مستر کارت» و سایر پلتفرم‌ها طراحی کرده‌اند. سامانه پرداخت مشترک کشورهای بریکس تحت عنوان «بریکس پی»^۱ نام‌گذاری شده است.

۴-۲. جایگزینی سوئیفت

روسیه به عنوان یکی از مهم‌ترین اعضای بریکس در سال ۲۰۱۴ به دلیل الحاق شبه جزیره کریمه به خاک خود از سیستم سوئیفت بین‌المللی منع شد. در همان سال سیستم پیام‌رسان روسیه با نام (SPFS) به عنوان جایگزین سوئیفت بین‌المللی راه‌اندازی شد. هند نیز دارای سامانه پیام‌رسانی مالی ساختار یافته (SFMS) است که عمدتاً برای تراکنش‌های داخلی استفاده می‌شود. پکن نیز به منظور کاهش آسیب‌پذیری در مقابل تحریم‌ها و جنگ تجاری آمریکا سیستم پرداخت بین‌بانکی فرامرزی چین (CIPS) را راه‌اندازی کرده است. چین از این طریق تلاش دارد که توانایی ایالات متحده را در پایش اطلاعات مالی

اعضای بریکس از این طریق تلاش دارند که معاملات خرد و نقل و انتقالات در کشورهای عضو را با ارزهای محلی خود انجام دهند. هر چند این سامانه فعلاً به صورت رسمی راه‌اندازی نشده است اما هدف آن ساده‌سازی

1. BRICS Pay
 2. Structured Financial Messaging System (SFMS)
 3. Cross-Border Interbank Payment System (CIPS)

ایران به دلیل قرار داشتن تحت تحریم‌های ظالمانه برای دریافت وام از نهادهای مالی وابسته به غرب با مشکلات اساسی مواجه است.

۴-۴. توسعه مشارکت شبکه‌ای

اعضای بریکس از تأثیرگذارترین کشورها در قاره خود محسوب می‌شوند. هر کدام از کشورهای عضو نقش پیشرو در یک یا دو سازمان اقتصادی منطقه‌ای را بر عهده دارند. روسیه در «اتحادیه اقتصادی اوراسیا»، برزیل در «مرکوسور»، آفریقای جنوبی در «جامعه توسعه آفریقای جنوبی» و «اتحادیه گمرکی آفریقای جنوبی»، هند در «اتحادیه همکاری‌های منطقه‌ای آسیای جنوبی»، «منطقه تجارت آزاد آسیای جنوبی» و «سارک» و چین در «سازمان همکاری شانگهای»^۱ و «آسه‌آن»^۱ نقش قابل توجهی را ایفا می‌کنند. با در نظر گرفتن تأثیرگذاری این کشورها در سازمان‌های منطقه‌ای، میزان نقش آفرینی بریکس به عنوان یک گروه فرامنطقه‌ای فراتر از حالت عادی جلوه خواهد کرد. همچنین مشارکت تمامی این کشورها در ابتکار کمربند راه امکان تعاملات چندجانبه میان آنها را تقویت کرده است.

اجرای شدن ایده «بریکس پلاس» باعث پیوند غیرمستقیم ساز و کارهای فوق‌الذکر به یکدیگر خواهد شد. به عبارت دیگر پیوستن اعضای جدید به بریکس با محوریت یکی از اعضای اصلی باعث تعمیق «همکاری‌های میان شبکه‌ای» در نواحی مختلف خواهد شد. به عنوان مثال با توجه به تمایل جمهوری اسلامی ایران برای تعمیق همکاری با «اتحادیه اقتصادی اوراسیا» عضویت تهران در بریکس فرایند همکاری میان ایران و روسیه در قالب آن اتحادیه را تسهیل خواهد کرد و یا در مثالی دیگر عضویت هم‌زمان ایران و چین در «سازمان همکاری شانگهای» و «گروه بریکس» شبکه‌ای متقاطع از همکاری چندجانبه میان دو کشور ایجاد خواهد کرد که با مجموعه‌ای از کشورهای آسیای مرکزی پیوند خواهد خورد. همین مسئله در مورد سایر کشورهای متقاضی و در قالب سازمان‌هایی مانند سارک، مرکوسور، آسه‌آن و ... نیز صادق است.

۴-۵. بهره‌برداری از قدرت اقتصادی اعضای بریکس

شاید بتوان قدرت اقتصادی بریکس را مهم‌ترین فرصتی دانست که کشورهای در حال توسعه را به مشارکت با این گروه بین‌المللی ترغیب کرده است. چین در سال ۲۰۲۲ با حدود ۱۸ تریلیون دلار تولید ناخالص داخلی پس از ایالات متحده آمریکا در جایگاه دومین قدرت اقتصادی جهان قرار گرفته است. مجموع تولید ناخالص داخلی کشورهای عضو بریکس در سال ۲۰۲۲ حدود ۲۶ تریلیون دلار بوده که این رقم برای «جی ۷» حدود ۴۴ تریلیون دلار بوده است. از این منظر «جی ۷» با فاصله قابل توجهی جایگاه

بین‌المللی خود محدود سازد. پکن و مسکو از طریق سامانه‌های بومی بدون هیچ‌گونه محدودیتی اطلاعاتی مشابه به پیام‌های سوئیفت ارسال می‌کنند. اما مسئله این است که این شبکه‌های پیام‌رسان مالی بیشتر کارکرد داخلی دارند و فعلاً به‌طور مشترک میان چند کشور عمل نمی‌کنند. با این وجود، رئیس‌جمهور روسیه اعلام کرده است که سیستم پیام‌رسان مالی این کشور برای اتصال به بانک‌های کشورهای عضو بریکس آمادگی کامل دارد. شبکه مالی چین نیز از قابلیت فرامرزی برخوردار است. اتصال شبکه‌های موجود و یا ایجاد شبکه سوئیفت بین کشورهای عضو بریکس یک فرصت قابل توجه برای اعضای جدید محسوب می‌شود. اما کشورهای عضو و به‌ویژه چین هر کدام ملاحظات خود را در این زمینه دارند و به همین دلیل با دیده احتیاط به شبکه‌های تحت کنترل طرف دیگر می‌نگرند. با این وجود امکان توافق میان اعضای بریکس برای راه‌اندازی سیستم موازی سوئیفت در آینده دور از انتظار نیست. گفتنی است که جمهوری اسلامی ایران به دلیل قرار داشتن تحت تحریم‌های ظالمانه بین‌المللی از دسترسی به سوئیفت محروم است.

۴-۳. نهادسازی بین‌المللی

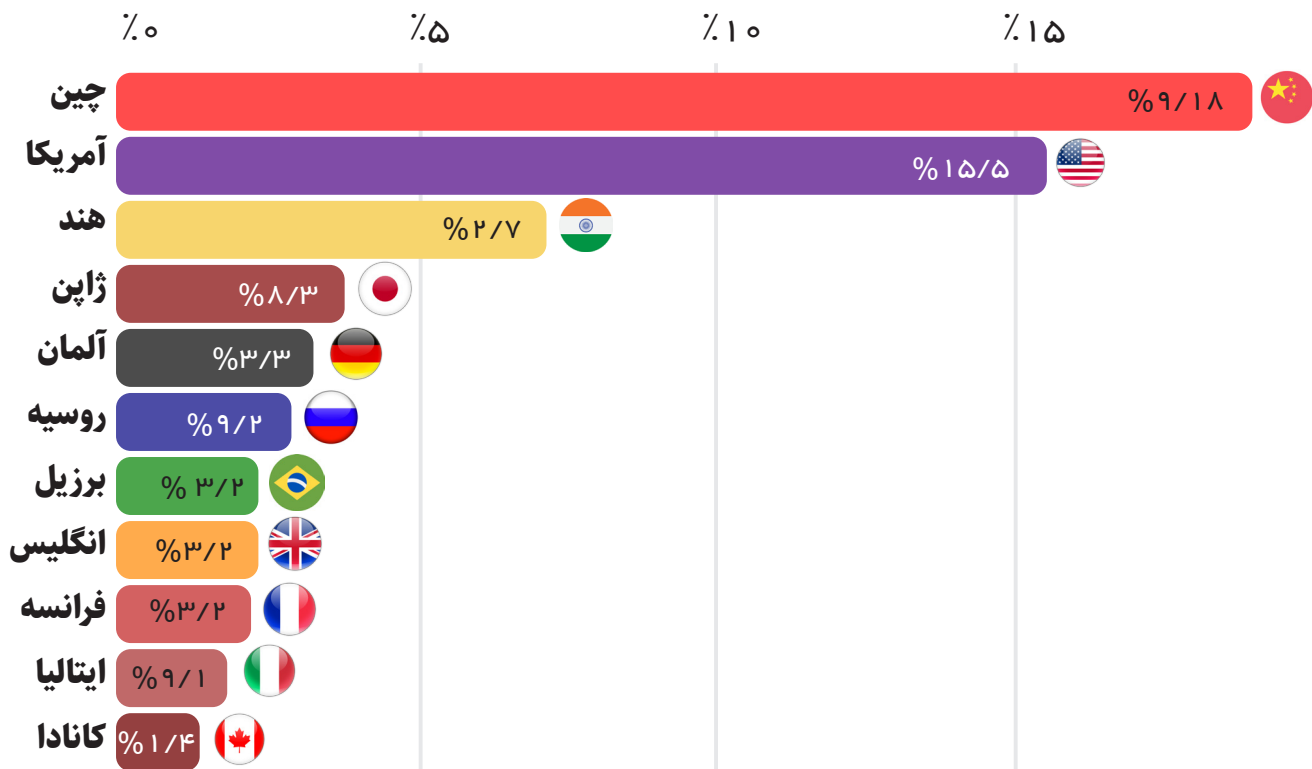
گروه بریکس هر چند به عنوان یک گروه‌بندی فرامنطقه‌ای فاقد ساختار سازمانی تعریف شده، دبیرخانه و مقر مشخص است؛ اما تلاش‌هایی برای ایجاد نهادهای سازمانی وابسته به این گروه بین‌المللی انجام شده است که جایگاه آن را در سطح بین‌المللی تقویت می‌کند. مهم‌ترین تلاش در این زمینه «بانک توسعه نوین»^۱ است. این بانک پیش‌تر با عنوان «بانک توسعه بریکس» شناخته می‌شد. ایده تأسیس این بانک توسط هند در نشست سران سال ۲۰۱۲ مطرح شد و در پنجمین نشست سران در سال ۲۰۱۳ به‌طور رسمی تأسیس شد. سرمایه اولیه این بانک ۱۰۰ میلیارد دلار و توسط اعضای بریکس تأمین شده است. براساس توافق‌نامه سال ۲۰۱۶ مقر این بانک در شانگهای چین است. هدف این بانک کمک‌های توسعه‌ای و ارائه وام به کشورهای عضو است. علاوه بر اعضای اصلی بریکس امارات، مصر و بنگلادش جزء سهام‌داران NDB هستند [۷]. «بانک توسعه بریکس» در سال ۲۰۲۰ از طرف کمپانی S&P یکی از معروف‌ترین شرکت‌های اعتبارسنجی مالی رتبه AA+ دریافت کرد و این بانک را بیش از پیش مورد توجه جهانی قرار داد. گفتنی است که «بانک توسعه بریکس» از سال ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۲ حدود ۳۱/۵ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری در قالب ۸۰ پروژه انجام داده است [۸]. «بانک توسعه بریکس» رقیبی جدی برای جایگزین شدن با صندوق بین‌المللی پول در میان اعضای بریکس است. به عنوان مثال برزیل بارها صندوق بین‌المللی پول را به دلیل درخواست ضمانت‌های سخت‌گیرانه برای دریافت کمک‌های مالی مورد انتقاد قرار داده است. جمهوری اسلامی

گرفتن میزان رشد تولید ناخالص داخلی بریکس از «جی ۷» منجر به ایجاد چشم‌انداز روشن برای بریکس و جذابیت آن در میان کشورهای در حال توسعه شده است. نمودار (۲) سهم کشورهای بریکس و اعضای «جی ۷» از تولید ناخالص داخلی جهان براساس برابری قدرت خرید را نشان می‌دهد. براساس اطلاعات مندرج در نمودار (۲) کشورهای عضو بریکس حدود ۳۲٪ از تولید ناخالص جهانی برحسب برابری قدرت خرید را به خود اختصاص داده‌اند در حالی که کشورهای «جی ۷» حدود ۳۰/۵ درصد از تولید ناخالص داخلی جهان برحسب برابری قدرت خرید را در اختیار دارند.

برجسته خود را حفظ کرده است. اما مقایسه قدرت اقتصادی کشورها براساس «تولید ناخالص داخلی برحسب برابری قدرت خرید»^۱ مقیاس واقع‌بینانه‌تری محسوب می‌شود. براساس این مقیاس قدرت اقتصادی «گروه بریکس» از همتای غربی خود یعنی «جی ۷» پیشی گرفته است. این مسئله فرصت بی‌نظیری برای گسترش بریکس فراهم آورده و جذابیت آن را برای کشورهای در حال توسعه دوچندان کرده است. از آنجا که بریکس یک گروه بین‌المللی برای همکاری میان اقتصادهای روبه‌رشد است برخلاف «جی ۷» ساختار بسته‌ای ندارد. بنابراین پیشی

نمودار ۲. سهم از تولید ناخالص داخلی جهان برحسب برابری قدرت خرید

۵. چالش‌های پیش‌روی بریکس

۱-۵. رقابت اعضای اصلی بریکس برای جذب کشورهای همسوی چنان‌که بیان شد، ایده گسترش بریکس در سال ۲۰۱۷ در قالب «بریکس پلاس» توسط چین مطرح شد. اما پیش از این نیز در نشست‌های سالیانه هر کشوری که ریاست دوره‌ای بریکس را برعهده داشت تعدادی از کشورهای مدنظر خود را به نشست سران دعوت

فرصت‌های موجود در «گروه بریکس» عمدتاً به صورت بالقوه مطرح هستند. از قوه به فعل درآمدن این فرصت‌ها مستلزم مواجهه کارآمد با برخی از چالش‌ها به شرح زیر است. چالش‌های مذکور بیشتر در روابط متقابل کشورهای عضو بروز یافته و ممکن است کارایی بریکس را به‌عنوان یک هویت مجزا به چالش بکشد.

1. GDP Purchasing Power Parity (PPP)

انسجام سیاست خارجی اعضای آن بستگی دارد. هرچند «گروه بریکس» در راستای ایجاد نظم چندقطبی در جهان گام بر می‌دارد؛ اما رویکرد سیاست خارجی اعضای آن به‌عنوان واحدهای مستقل سیاسی کاملاً در یک راستا قرار نمی‌گیرد. به‌عنوان مثال رابطه نزدیک هند و آمریکا نه تنها با رویکرد چین و روسیه در قبال آمریکا متفاوت است؛ بلکه همکاری **دهلی - واشنگتن در برخی موارد بر ضد سایر اعضای گروه به‌ویژه چین است.** هند در کنار آمریکا، ژاپن و استرالیا یکی از اعضای «گفت‌وگوی چهارگانه امنیتی» موسوم به کواد است که هدف اصلی آن مهار چین است. همچنین پیش از تأسیس «گروه بریکس» یک سیستم دیالوگ سه‌جانبه به نام «ایبسا»^۲ میان هند، برزیل و آفریقای جنوبی راه‌اندازی شده بود که همچنان نیز تداوم دارد. «ایبسا» بیانگر مواضع نزدیک‌تر سه عضو بریکس (هند، برزیل و آفریقای جنوبی) به یکدیگر در مقایسه با چین و روسیه است. شکاف میان اعضای بریکس در زمان **تصمیم‌گیری‌های امنیتی بهتر خود را نشان می‌دهد.**

از آنجا که یکی از ابزارهای موازنه نرم توسل به اقدامات جمعی دیپلماتیک است؛ بنابراین سنجش نحوه رأی‌دهی اعضای بریکس در مجمع عمومی سازمان ملل و سایر کمیته‌های مرتبط با آن سطح هماهنگی میان اعضا را نشان می‌دهد. چنان که در جدول زیر مشاهده می‌شود **هماهنگی «گروه بریکس» در سازمان ملل در حوزه مقوله‌های اقتصادی و فرهنگی بیش از مسائل سیاسی و امنیتی است.** هماهنگی آرای اعضای بریکس در مجمع عمومی سازمان ملل در فاصله سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۴ به‌طور میانگین حدود ۷۵ درصد بوده است. در همین بازه زمانی هماهنگی اعضا در کمیته اجتماعی، انسانی و فرهنگی حدود ۷۶ درصد و در کمیته خلع سلاح و امنیت بین‌الملل حدود ۵۷ درصد بوده است [۹]. میزان هماهنگی در حوزه مسائل سیاسی نسبت به حوزه‌های فرهنگی و اقتصادی پایین‌تر است.

می‌کرد. به‌عنوان مثال در سال ۲۰۱۵ روسیه به‌عنوان میزبان نشست سران بریکس، کشورهای عضو «سازمان همکاری شانگهای» و کشورهای عضو «اتحادیه اقتصادی اوراسیا» را به نشست دعوت کرده بود و یا هند در نشست سران سال ۲۰۱۶ کشورهای عضو «ابتکار خلیج بنگال برای همکاری‌های فنی و اقتصادی چندبخشی»^۱ را دعوت کرده بود. این در حالی است که سازمان سارک در مقایسه با BIMSTEC به نسبت سازمان یافته‌تر و قابلیت‌های اقتصادی بیشتری دارد. اما هند برای ممانعت از حضور پاکستان در نشست بریکس از اعضای BIMSTEC دعوت کرده بود. چین نیز در سال ۲۰۱۷ کشورهای دیگری را به نشست سران دعوت کرده بود که نقش مهمی در ابتکار کمربند راه دارند.

الگوی تعامل و تقابل اعضای بریکس با مجموعه‌ای از کشورها ممکن است که باعث شکل‌گیری نوعی رقابت مخرب برای جذب اعضای همسو / ناهمسو شود که این امر به نوبه خود باعث ایجاد شکاف در بریکس پلاس خواهد شد. بیشتر اعضای بریکس نگران کاهش نفوذ خود در بریکس با جذب متحدان نزدیک به چین هستند. به‌طور کلی دورویکرد در قبال پذیرش اعضای جدید در بریکس مطرح است: نخستین رویکرد که بیشتر چین و روسیه طرفدار آن هستند متمایل به پذیرش اعضای جدید بر مبنای توصیه اعضای اصلی است. رویکرد دوم که بیشتر هند و تا حدودی برزیل طرفدار آن هستند متمایل به پذیرش اعضای جدید بر مبنای یک فرایند از پیش تعریف شده است که در این رویکرد از کشورهای متقاضی انتظار می‌رود شرایط مدنظر بریکس را برای عضویت در این گروه فرامنطقه‌ای محقق سازند.

۲-۵. ناهماهنگی رویکرد سیاست خارجی

میزان موفقیت یک گروه اقتصادی در سطح فرامنطقه‌ای تا حد زیادی به

جدول ۲. الگوی رأی‌دهی در مجمع عمومی

۲۰۱۴		۲۰۱۳		۲۰۱۲		۲۰۱۱		۲۰۱۰		۲۰۰۹		۲۰۰۸		۲۰۰۷		
تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
۱۰۰	۶۴	۱۰۰	۷۲	۱۰۰	۶۹	۱۰۰	۷۳	۱۰۰	۶۹	۱۰۰	۷۶	۱۰۰	۷۹	۱۰۰	۸۶	قطعنامه
۵۶/۳	۳۶	۵۶/۹	۴۱	۵۹/۴	۴۱	۶۳/۰	۴۶	۵۶/۵	۳۹	۵۷/۹	۴۴	۵۹/۵	۴۷	۶۱/۶	۵۳	کاملاً همسو
۳۲/۸	۲۱	۳۱/۹	۲۳	۲۷/۵	۱۹	۲۸/۸	۲۱	۳۴/۸	۲۴	۳۵/۵	۲۷	۳۰/۴	۲۴	۳۱/۴	۲۷	تا حدودی همسو
۱۰/۹	۷	۱۱/۱	۸	۱۳	۹	۸/۲	۶	۸/۷	۶	۶/۶	۵	۱۰/۱	۸	۷	۶	کاملاً ناهمسو
%۷۴/۲		%۷۲/۹		%۷۳/۲		%۷۷/۴		%۷۳/۹		%۷۵/۷		%۷۴/۷		%۷۷/۳		میزان نزدیکی

1. Bay of Bengal Initiative for Multi-Sectoral Technical and Economic Cooperation (BIMSTEC)
2. Quadrilateral Security Dialogue (QUAD)
3. IBSA

جدول ۳. الگوی رأی‌دهی در کمیته اجتماعی، انسانی و فرهنگی

۲۰۱۴		۲۰۱۳		۲۰۱۲		۲۰۱۱		۲۰۱۰		۲۰۰۹		۲۰۰۸		۲۰۰۷		
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۱۰۰	۱۴	۱۰۰	۱۵	۱۰۰	۱۵	۱۰۰	۱۶	۱۰۰	۱۵	۱۰۰	۱۹	۱۰۰	۲۱	۱۰۰	۲۱	قطعنامه
۷۱/۴	۱۰	۶۶/۷	۱۰	۷۳/۳	۱۱	۶۲/۵	۱۰	۶۶/۷	۱۰	۵۲/۶	۱۰	۶۱/۹	۱۳	۵۲/۴	۱۱	کاملاً همسو
۲۱/۴	۳	۲۰	۳	۱۳/۳	۲	۱۸/۸	۳	۲۶/۷	۴	۳۶/۸	۷	۲۳/۸	۵	۳۸/۱	۸	تا حدودی همسو
۷/۱	۱	۱۳/۳	۲	۱۳/۳	۲	۱۸/۸	۳	۶/۷	۱	۱۰/۵	۲	۱۴/۳	۳	۹/۵	۲	ناهمسو
% ۸۲/۱		% ۷۶/۷		% ۸۰		% ۷۱/۹		% ۸۰		% ۷۱/۱		% ۷۳/۸		% ۷۱/۴		میزان نزدیکی

جدول ۴. الگوی رأی‌دهی در کمیته خلع سلاح و امنیت بین‌الملل

۲۰۱۴		۲۰۱۳		۲۰۱۲		۲۰۱۱		۲۰۱۰		۲۰۰۹		۲۰۰۸		۲۰۰۷		
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۱۰۰	۲۰	۱۰۰	۲۵	۱۰۰	۲۰	۱۰۰	۲۳	۱۰۰	۲۰	۱۰۰	۲۸	۱۰۰	۲۶	۱۰۰	۳۰	قطعنامه
۲۰	۴	۲۸	۷	۳۰	۶	۳۴/۸	۸	۲۸/۵	۶	۳۹/۳	۱۱	۴۲/۳	۱۱	۴۶/۷	۱۴	کاملاً همسو
۵۰	۱۰	۴۸	۱۲	۵۰	۱۰	۵۲/۲	۱۲	۴۷/۶	۱۰	۵۰	۱۴	۳۸/۵	۱۰	۴۰	۱۲	تا حدودی همسو
۳۰	۶	۲۴	۶	۲۰	۴	۱۳	۳	۲۳/۸	۵	۱۰/۷	۳	۱۹/۲	۵	۱۳/۳	۴	ناهمسو
% ۴۵		% ۵۲		% ۵۵		% ۶۰/۹		% ۵۲/۴		% ۶۴/۳		% ۶۱/۵		% ۶۶/۷		میزان نزدیکی

امنیتی در منطقه بر خاکستر اختلافات این دو کشور می‌دمند و از این طریق تلاش دارند شعله تنش در منطقه را شعله‌ور کنند تا رشد فزاینده چین را مهار کنند. به همین سبب چینی‌ها به‌عنوان حامی اصلی ایده «بریکس پلاس» در صدد افزایش هزینه ناسازگاری‌های احتمالی هند در قالب بریکس هستند. مسئله بالا به‌نوبه خود موجب رقابت پکن و دهلی برای جذب اعضای همسو در «گروه بریکس» شده است. به‌طوری‌که پیش‌بینی می‌شود هند و چین توافقی پنهان و سهمیه‌ای نانوشته میان خود برای جذب برخی کشورها در بریکس تعریف کنند. مثلاً چین عضویت پاکستان را مطرح نکند و هند نیز در مقابل بحث عضویت تایوان را به‌عنوان یکی از ببرهای آسیایی در بریکس پیش نکشد. شرایط موجود شکنندگی «گروه بریکس» در مقابله تکانه‌های امنیتی و فشار خارجی را افزایش می‌دهد. اختلافات دامنه‌دار چین و هند بهترین ابزار نفوذ آمریکا برای مهار کارآمدی در «گروه بریکس» است.

اختلافات دهلی و پکن در چارچوب «گروه بریکس» به آن سبب اهمیت دارد که دو قدرت اقتصادی اصلی در بریکس چین و هند هستند. به‌طوری‌که از اصطلاح چندینا (ترکیب چین و هند) به‌عنوان خیمه اصلی گروه بریکس یاد می‌شود. در صورت فعال شدن گسل اختلافات چین و هند موتور محرکه «گروه بریکس» از کار خواهد افتاد. مهم‌ترین این اختلافات شامل خطوط مرزی در هیمالیا، مشارکت در ائتلاف‌های امنیتی متناقض در آسیا-پاسیفیک، حمایت از کشورهای متخاصم با طرف مقابل، رقابت بر

مهم‌تر از نحوه رأی‌دهی اعضای بریکس در مجمع عمومی سازمان ملل و کمیته‌های فرعی وابسته به آن، الگوی رأی‌دهی در شورای امنیت سازمان ملل متحد است. کشورهای عضو بریکس با موضع‌گیری‌های ناهماهنگ در موارد حساسی همچون بحران لیبی و سوریه نتوانسته‌اند در بحران‌های سیاسی-امنیتی مواضع مشترک از خود نشان دهند. آفریقای جنوبی به‌عنوان یکی از اعضای موقت شورای امنیت در زمان رأی‌گیری به قطعنامه ۱۹۷۳ برای برقراری منطقه پرواز ممنوع در لیبی برخلاف روسیه و چین رأی مثبت به قطعنامه داده بود. در مورد چند قطعنامه برای محکومیت بشارسد نیز هند، برزیل و آفریقای جنوبی برخلاف توی روسیه و چین عمل کرده‌اند. با این وجود الگوی رأی‌دهی اعضای بریکس در مجمع عمومی هماهنگ‌تر از الگوی رأی‌دهی آنان در شورای امنیت است.

۳-۵. منازعه هند و چین

اختلاف نظر و برخی ناهماهنگی‌ها در رویکرد سیاست خارجی کشورهای عضو یک مجموعه هر چند مشکل‌ساز است؛ اما در برخی از موارد طبیعی است. با این وجود تبدیل «اختلاف نظر» به «منازعه ممتد» میان دو عضو مهم از یک گروه بین‌المللی، کارایی آن گروه را با مشکلات اساسی روبه‌رو می‌کند. اختلافات ریشه‌دار هند و چین در منطقه آسیای جنوبی آتش زیر خاکستر است. از سوی دیگر آمریکا و متحدانش در چارچوب ائتلاف‌های

1. Chindia (China+India)

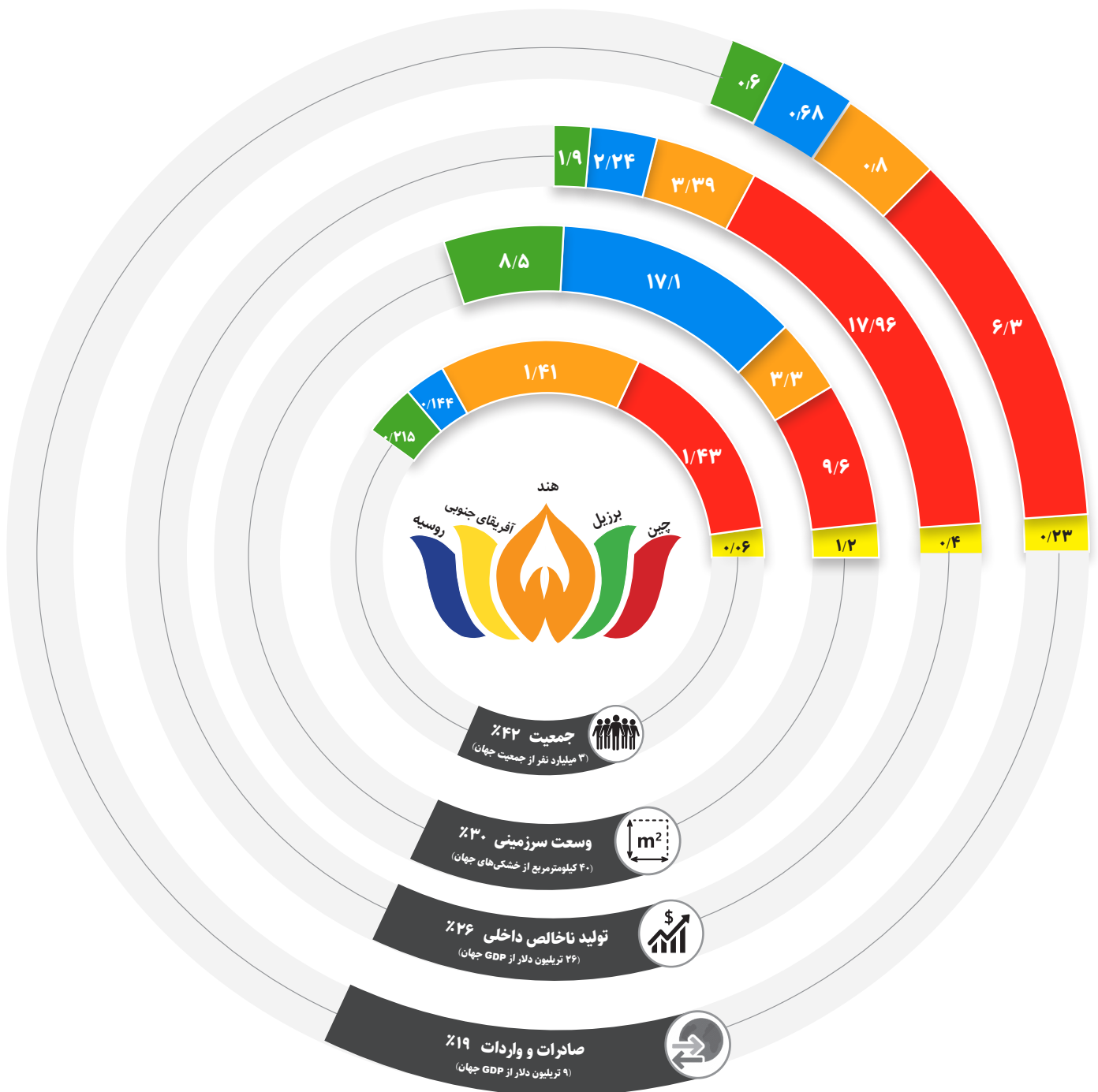
محسوب می‌شوند؛ اما شاخص‌های قدرت سیاسی و اقتصادی میان اعضای این گروه به شکل فاحشی نابرابر است. چین از این منظر با اختلاف قابل توجه جایگاه برتری نسبت به سایر اعضا دارد. داده‌نمای زیر برخی از شاخص‌های قدرت اعضای بریکس را نشان می‌دهد.

سرکریدورهای ترانزیتی زمینی - دریایی و برخی اختلافات سیاسی است.

۴-۵. نابرابری فاحش در قدرت اقتصادی

کشورهای عضو «گروه بریکس» همگی از قدرت‌های نوظهور اقتصادی

نمودار ۳. قدرت اقتصادی اعضای بریکس

شریک نخست تجاری چین هیچ کدام از اعضای بریکس جای ندارند. جدول (۵) مهم‌ترین شرکای صادراتی و وارداتی اعضای بریکس را نشان می‌دهد.

نابرابری قدرت اقتصادی اعضا باعث شده است که چین تبدیل به شریک اول اقتصادی تمامی اعضای بریکس (به جز هند) شود. در حالی که در میان چهار

جدول ۵. مهم‌ترین شرکای تجاری اعضای بریکس

کشور	چهار شریک اول صادراتی	چهار شریک اول وارداتی
برزیل	چین، آمریکا، آرژانتین، هلند	چین، آمریکا، آرژانتین، آلمان
روسیه	چین، هلند، آلمان، ترکیه	چین، آلمان، آمریکا، بلاروس
هند	آمریکا، امارات، هلند، چین	چین، امارات، آمریکا، عربستان
چین	آمریکا، ژاپن، کره جنوبی، ویتنام	کره جنوبی، ژاپن، آمریکا، استرالیا
آفریقای جنوبی	چین، آمریکا، آلمان، ژاپن	چین، هند، آلمان، آمریکا

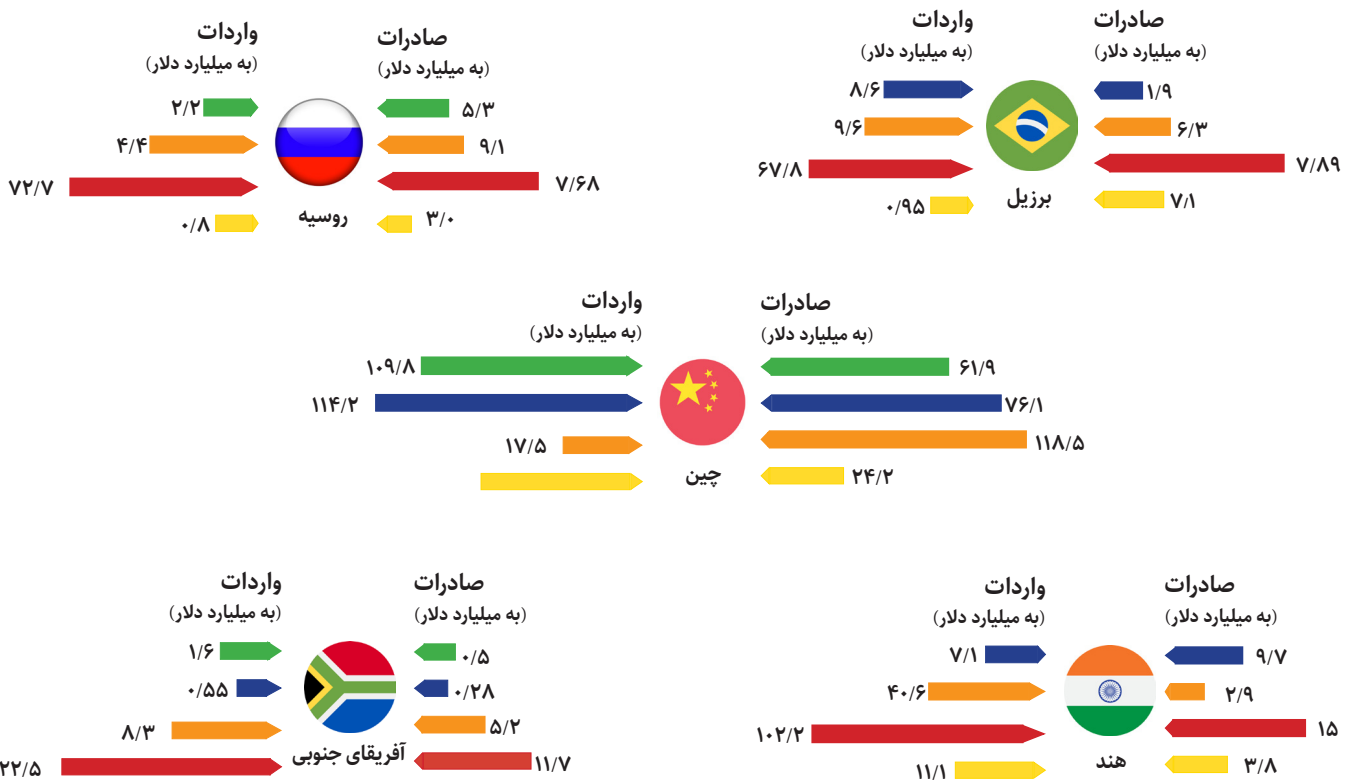
هیچ کدام از کشورهای عضو بریکس در میان چهار شریک اول تجاری چین جای ندارند؛ بلکه آمریکا، ژاپن، کره جنوبی و استرالیا که بیشترین تضادهای سیاسی را با چین دارند شرکای اول تجاری این کشور را تشکیل می‌دهند. شواهد مذکور نشان می‌دهد که عنصر اصلی در الگوی رفتار اقتصادی اعضای بریکس و به خصوص چین مبتنی بر ملاحظات سیاسی نیست؛ بلکه از فاکتورهای اقتصادی پیروی می‌کند.

قدرت اقتصادی چین نشان می‌دهد که تعامل تجاری سایر اعضای بریکس با پکن صرفاً یک انتخاب نیست؛ بلکه یک ضرورت انکارناپذیر برای آنهاست. این امر توانایی اعمال نفوذ چین بر «گروه بریکس» را افزایش داده است. داده‌نمای زیر میزان صادرات و واردات اعضای بریکس با یکدیگر را نشان می‌دهد. چنان که مشاهده می‌شود چین نقش مسلطی را در مرادات تجاری میان اعضای بریکس ایفا می‌کند. در حالی که براساس جدول بالا نه تنها

نمودار ۴. صادرات و واردات متقابل اعضای بریکس با یکدیگر

چین برزیل هند آفریقای جنوبی روسیه

۶. ملاحظات آینده‌شناختی

بود. در حالی که هند به دلیل اختلافات ژئوپلیتیکی که با پاکستان دارد مانع از این امر خواهد شد.

در این سناریو کشورهای برای الحاق به «گروه بریکس» موفق خواهند بود که کمترین اصطکاک و بیشترین همکاری را با اعضای اصلی دارند. آفریقای جنوبی و برزیل احتمالاً عضویت کشورهای هم‌قاره‌ای را در اولویت خود قرار خواهند داد. چین‌های کشورهای که نقش مهمی در ابتکار کمربند راه داشته و روابط تجاری قابل توجهی با یکن دارند را در اولویت قرار خواهد داد. روسیه‌های که بیشترین همسویی سیاسی با این کشور را دارند توصیه خواهد کرد. هند نیز ترجیح می‌دهد که از کشورهای بی طرف دعوت به عمل آید. در صورت وقوع این سناریو جمهوری اسلامی ایران با احتمال بالا از سوی چین و روسیه در مجمع سران پیشنهاد خواهد شد. هند نیز اگر چه خود از پیشنهاد کنندگان ایران نخواهد بود اما به احتمال قریب به یقین موافق توصیه یکن و مسکو است.

۳-۶. پذیرش فرایندی اعضای جدید

در این سناریو احتمال می‌رود که اعضای اصلی بریکس، الحاق اعضای جدید را منوط به پذیرش برخی از شروط فرایندی کنند. مسئله اصلی در این سناریو توافق اعضای اصلی بر سر تعریف شروط احتمالی خواهد بود. از جمله شرط‌های احتمالی می‌توان به سطح مشخصی از تولید ناخالص داخلی، کاهش تعرفه‌های تجاری میان کشورهای متقاضی با اعضای اصلی بریکس، افزایش سطح مراودات تجاری در یک بازه زمانی مشخص (در مورد کالاهای مشخص)، انجام مبادلات تجاری با ارزهای محلی، خرید سهام بانک توسعه بریکس و پذیرش سازوکار احتمالی حل اختلافات تجاری اعضا با یکدیگر اشاره کرد. بر اساس شاخص‌های اقتصادی بسیاری از کشورهای متقاضی از ضعیف‌ترین کشور عضو یعنی آفریقای جنوبی نیز ضعیف‌تر هستند.^۱ اما آنچه برای اعضای برجسته این اتحادیه اهمیت دارد فقط مؤلفه‌های اقتصادی نیست. موقعیت ژئواکونومیک و ژئوپلیتیکی کشورهای متقاضی، عدم سوءاستفاده‌های سیاسی از بریکس برای مقابله با طرف‌های ثالث و سطحی از استقلال عمل راهبردی در سیاست خارجی از جمله مؤلفه‌هایی هستند که احتمالاً بر روی کاغذ مکتوب نخواهد شد اما برای اعضای بریکس اهمیت دارد.

با توجه به ماهیت سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران این شروط همگی در نوع خود مثبت هستند و منجر به ایجاد موازنه نرم در مقابل ساختارهای غربی خواهد شد. در قالب این سناریو پیش‌بینی می‌شود که چین بیشتر بر مؤلفه‌های اقتصادی تمرکز کند و روسیه

بنابر آنچه تا کنون توضیح داده شد هدف «بریکس پلاس» به لحاظ شکلی مشخص است (افزایش اعضا)؛ اما روش و محتوای آن هنوز مشخص نشده است. بر این اساس چهار سناریو در مورد گسترش بریکس مطرح شده که در هر سناریو ابتدا وضعیت احتمالی بررسی و سپس نحوه رابطه بریکس با جمهوری اسلامی ایران در قالب هر سناریو به‌طور مختصر بررسی شده است.

۱-۶. عدم پذیرش اعضای جدید

در این سناریو گروه بریکس همچنان به‌عنوان باشگاه قدرت‌های نوظهور باقی خواهد ماند و از پذیرش اعضای جدید امتناع به عمل خواهد آمد. در این حالت کشورهای عضو بریکس به‌ویژه چین، هند و روسیه به علت رقابت‌های ژئواکونومیک و ژئوپلیتیکی هیچ کشور جدیدی را به بریکس راه نخواهند داد. در این سناریو اعضای اصلی در نشست مردامه به دلیل نگرانی‌هایی که دارند در مورد تعیین معیارها برای پذیرش اعضای جدید به توافق نخواهند رسید و از آنجا که این امر نیاز به اتفاق آرا دارد گسترش بریکس در نطفه خفه خواهد شد.

آفریقای جنوبی و برزیل نگران تبدیل شدن بریکس به باشگاه ضد آمریکایی هستند. به همین دلیل از پذیرش اعضای که سرسازگاری با غرب و آمریکا ندارند امتناع خواهند کرد. در نقطه مقابل روسیه از پذیرش اعضای که با تحریم‌های آمریکا بر علیه روسیه (به دلیل جنگ اوکراین) از خود همراهی نشان داده‌اند امتناع خواهد ورزید. در صورت مشاهده چنین وضعیتی هند به منظور جلوگیری از اعمال نفوذ چین کلاً با این ایده مخالفت خواهد کرد. در صورت وقوع این سناریو بهترین راهکار برای جمهوری اسلامی ایران تمرکز بر توسعه روابط دوجانبه با قدرت‌های نوظهور به‌ویژه روسیه و چین است.

۲-۶. پذیرش توصیه‌های اعضای جدید

با توجه به انگیزه‌های انفرادی که هر یک از اعضای بریکس در پی آن هستند این احتمال وجود دارد که کشورهای اصلی به صورت توصیه‌ای پذیرش کشورهای همسو با خود را در مجمع سران پیشنهاد کنند. در این حالت امکان دارد که توافقی نانوشته میان اعضای اصلی به خصوص جفت کشورهای که با یکدیگر تضاد بیشتری دارند (هند و چین) صورت گیرد. در این سناریو کشورهای اصلی بریکس سهمیه‌ای ناپیدا به صورت متقابل برای یکدیگر قائل خواهند شد. طبیعی است که در این سناریو کشورهای مجاور و همسو در اولویت خواهند بود. احتمال تضاد در این سناریو بالاست؛ به‌عنوان مثال چین به علت سرمایه‌گذاری گسترده در پاکستان متمایل به عضویت این کشور در بریکس خواهد

۱. تولید ناخالص داخلی آفریقای جنوبی در سال ۲۰۲۲ حدود ۴۰۶ میلیارد دلار بوده است.

خواهد شد. گفتنی است که برزیل و آفریقای جنوبی با توجه به نفوذ کمتر نسبت به سایر اعضا، این سناریو را به حالت توصیه‌ای محض ترجیح می‌دهند.

در «سناریوی تلفیقی» کشورهای بیشتری شانس عضویت در «بریکس پلاس» را خواهند داشت که به‌طور هم‌زمان روابط حسنه‌ای با اعضای اصلی بریکس به‌ویژه چین، روسیه و هند داشته باشند و از سوی دیگر انتظارات جمعی اعضا را در مورد شروط احتمالی برآورده سازند. گفتنی است که در این سناریو ممکن است به‌دلیل برخی از ملاحظات تعدادی از شروط به‌صورت صریح بر روی کاغذ پیاده نشود؛ در حالی که اعضای بریکس با آن همدل هستند. از جمله این موارد می‌توان به سطحی از استقلال عمل در سیاست خارجی اشاره کرد. با توجه به روابط حسنه تهران با مهم‌ترین اعضای بریکس و همچنین قابلیت‌های سیاسی و اقتصادی جمهوری اسلامی ایران شانس عضویت کشور در این سناریو بسیار بالاست. اما این نکته را نیز باید در نظر داشت که همکاری با یک طرف به بهای ناراضایتی طرف‌های دیگر ممکن است که درهای بریکس را بر روی ایران مسدود کند.

برخی از شروط سیاسی را به‌منظور هماهنگی بیشتر اعضا در مقابل سیاست‌های خصمانه غرب مطرح کند و هند نیز احتمالاً به رعایت اصل بی‌طرفی در مراودات تجاری و سیاسی اعضا با یکدیگر تمرکز خواهد کرد. با توجه به سیاست نگاه به شرق حاکم بر گفتمان جمهوری اسلامی ایران پذیرش شروط احتمالی در راستای راهبرد کلان کشور قرار دارد.

۴-۶. پذیرش تلفیقی اعضای جدید

منظور از پذیرش تلفیقی اعضای جدید، ایجاد یک ترکیب منطقی از رویکرد توصیه‌ای و فرایندی است. بر این اساس مجموعه‌ای از شروط توسط هر کدام از اعضا مطرح و در نهایت با اتفاق آرا بر سر آنها توافق خواهد شد. اما در اولویت قرار دادن پذیرش اعضا احتمالاً با توصیه پرنفوذترین اعضا خواهد بود. به این معنا که بر خورداری کشورهای متقاضی از شروط لازم برای عضویت در بریکس کافی نخواهد بود و توصیه حداقل دو عضو اصلی برای پذیرش در بریکس به‌صورت ضمنی نیاز است. البته حالت توصیه‌ای در این سناریو به‌شدت و حدت سناریوی دوم نخواهد بود و احتمالاً به‌صورت غیرمستقیم توسط اعضا مطرح

۷. توصیه‌های سیاستی

دارند؛ اما دوست و دشمن دائمی ندارند. با اتصال ذهنی سیاست‌های اعمالی چین بر روی یک زنجیره به‌هم پیوسته، خط ریل مانندی از تاریخ ۱۴ ساله بریکس قابل تصور است. خط مذکور تقریباً یک راه سر راست را طی کرده است. به‌طوری که مسیر طی شده امکان پیش‌بینی ریل پیش‌رو را به‌شکل دومینووار امکان پذیر کرده است. حتی زلزله‌های سیاسی مانند به قدرت رسیدن ترامپ نتوانسته این مسیر را به‌شکل معناداری منحرف سازد. در این مسیر کنش‌های اقتصادی در جایگاه لوکوموتیوی قرار دارد که همواره واگن واکنش‌های سیاسی را به‌دنبال خود کشیده است. از این‌رو واگن انتظارات سیاسی تهران از قطار بریکس نباید آن‌چنان سنگین باشد که لوکوموتیو واقعیات اقتصادی توانایی کشیدن آن را نداشته باشد.

دومین نکته که باید در پس زمینه هرگونه سیاستگذاری لحاظ شود؛ فقدان نهادمندی مشخص در بریکس است. بریکس یک سازمان اقتصادی نظام‌مند نیست؛ بلکه یک گروه‌بندی فرامنطقه‌ای با انگیزه‌های اقتصادی پرننگ و تمایلات سیاسی کم‌رنگ است. از این‌رو ضروری است که میان خواسته‌های جمهوری اسلامی ایران از بریکس با داشته‌های آن گروه تناسب واقعی ایجاد کرد. داشته‌های گروه بریکس به‌شکل ساختاری و ملموس نیست؛ بلکه در حالی بین‌الذهانی و ناملموس میان اعضای گروه شکل گرفته است. به بیان دیگر خواسته‌های عینی و عملی جمهوری اسلامی ایران برای

پیش از ارائه هر توصیه‌ای باید در نظر داشت که سناریوی چهارم تقریباً رضایت همه اعضای کنونی بریکس را تأمین خواهد کرد. بنابراین پذیرش تلفیقی اعضای جدید محتمل‌ترین گزینه در نشست سران بریکس در مردادماه است. با لحاظ کردن این سناریو، در ارائه هرگونه پیشنهاد سیاستی در قبال بریکس باید چند نکته مهم را مدنظر داشت. نخست اینکه مهم‌ترین شرکای تجاری اعضای بریکس بعد از چین کشورهای غربی هستند. با توجه به آمار و ارقام ارائه شده، چین نخستین شریک تجاری کشورهای عضو بریکس است. بنابراین نقش پیشران (نه رهبر) در گروه بریکس را برعهده دارد. این مسئله بیش از اینکه یک انتخاب در گروه بریکس باشد؛ برای برخی اعضا یک اضطراب و برای برخی دیگر یک ضرورت است که در هر دو حالت ناشی از توانایی‌های اقتصادی پکن است.

در نقطه مقابل شرکای اول تجاری چین در سال ۲۰۲۲ به ترتیب شامل آسه‌آن، اتحادیه اروپا، آمریکا، کره جنوبی، هنگ کنگ، تایوان و ... هستند. به‌عبارت دیگر هیچ‌کدام از اعضای بریکس در لیست مهم‌ترین شرکای تجاری چین قرار ندارند. مهم‌ترین شرکای تجاری چین همگی هم‌نوا با نظم موجود بین‌المللی هستند؛ در عین حال پکن متمایل به تعدیل نظم موجود بین‌المللی در قالب سازوکارهایی مانند بریکس است. رویکرد چین شاید براساس نگاه رسانه‌ای، منفعت‌محور و پارادوکس‌نما باشد؛ اما چین براساس منطق روابط بین‌الملل عمل می‌کند نه منطق رسانه‌ها. چین و سایر اعضای گروه بریکس منافع دائمی

قرار گرفتن در میانه هرم نظام بین‌الملل هم از مزایای تعامل با کشورهای رأس هرم (کشورهای توسعه‌یافته) بهره‌می‌برند و هم مشتاق بهره‌برداری از منافع تعامل با کشورهای قاعده‌ی هرم (کشورهای کمتر توسعه‌یافته) هستند. اما با توجه به فقدان نهادمندی بریکس، در صورتی که کشورهای عضو مجبور به انتخاب میان صدر و قعر هرم شوند؛ این «منطق هزینه-فایده» است که انتخاب آنها را شکل خواهد داد.

کم‌هزینه‌ترین راه نزدیک شدن به رأس هرم برای «قدرت‌های میانه» نه دمیدن در آتش بحران‌های سیاسی - نظامی، بلکه بهره‌برداری اقتصادی از امنیت و در صورت لزوم از ناامنی است. کشورهای بریکس به این وسیله «در دگر دیسی قدرتمند شدن» را برای خود قابل تحمل تر و «رنج‌استحاله ضعیف شدن» را برای غرب قابل پذیرش تر می‌کنند. «موازنه نرم» چرخ‌دنده‌های در هم تنیده ساختارهای سیاسی - اقتصادی و امنیتی بین‌الملل را به گونه‌ای روغن‌کاری می‌کند که بدون شکستن دندانه‌های آن به تدریج برخلاف مسیر کنونی به چرخش درآید. تغییر جهت چرخش چرخ‌دنده‌ها آهسته، غیر قابل رؤیت و زمان‌بر است. تغییر در نظام بین‌الملل برای «گروه بریکس» هم ضرورت دارد و هم اولویت، اما لزوماً فوریت ندارد. به عبارت دیگر کسب دستاوردهای سیاسی - اقتصادی میان اعضای بریکس هر چند امری مهم است اما مقوله‌ای کوتاه‌مدت و زودبازده تلقی نمی‌شود.

از نکات فوق می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که بهره‌برداری منطقی از «گروه بریکس» نیازمند ایجاد تناسب عقلانی میان دو گانه‌هایی همچون خواسته‌ها/داشته‌ها، انگیزه‌ها/ توانایی‌ها، تعامل/تقابل و فوریت/ضرورت است. پیوستن جمهوری اسلامی ایران به بریکس یک دستاورد دیپلماتیک نقد برای کشور به همراه خواهد داشت. اما به نظر می‌رسد که دستاوردهای اقتصادی این اقدام در کوتاه‌مدت بیشتر به شکل نسبه‌ای و در قالب لفاظی‌های سیاسی مطرح شود. بنابراین کفه انتظارات از گروه بریکس را باید به گونه‌ای تنظیم کرد که نه موجب واخوردگی تهران از همکاری با قدرت‌های نوظهور شود و نه مایه وازدگی آنها از گسترش تعاملات آتی با تهران شود. تعامل تهران با «گروه بریکس» در چارچوب منطق اقتصادی حاکم بر «اقتصادهای نوظهور» باید آهسته و پیوسته باشد.

در نهایت، اگر دیپلماسی و اقتصاد را دو پای تعامل ایران با بریکس در نظر بگیریم؛ پای اقتصادی آن فعلاً به اندازه کافی رشد نکرده است. با این وجود اُفتان و خیزان گام برداشتن در «نظام بین‌المللی در حال گذار» بهتر از توقف و عقب ماندن از فرایند ریل‌گذاری‌های سیاسی - اقتصادی است. مشارکت ایران در بریکس در شرایط تحریمی دستاورد دیپلماتیک فوری نصیب تهران خواهد کرد؛ اما کسب دستاورد اقتصادی کوتاه‌مدت از قبل همکاری با گروه بریکس کمی بلندپروازانه به نظر می‌رسد. در هر حالت با رشد خوشه کشورهای عضو و رشد بذریقه‌ی مقابله با یک‌جانبه‌گرایی، تهران تبدیل به یکی از دانه‌های مولد و مؤثر در «گروه بریکس» خواهد شد.

مقابله با یک‌جانبه‌گرایی ایالات متحده آمریکا به شکل اراده عملیاتی در بریکس قابل برداشت نیست. اما مفاهمه اولیه در این زمینه شکل گرفته و بذریقه‌های اولیه آن پاشیده شده است. جوانه زدن و رشد این بذریقه‌ها بر بوده و نخستین جوانه‌های آن به شکل دلارزدایی از معاملات تجاری درآمده است.

سومین نکته مهم برای سیاستگذاری در قبال گروه بریکس، **گرد هم آمدن کشورهای با رویکردهای مختلف در برابر غرب است**. اگر کشورهای عضو بریکس را بر روی یک بُردار قرار دهیم؛ یک سر طیف روسیه با رویکرد نظامی (تقابل محور) و سر دیگر آن برزیل و آفریقای جنوبی با رویکرد اقتصادی (تعامل محور) قرار دارند. در میانه بُردار نیز هند و چین جای می‌گیرند که تناسبی نسبتاً منطقی میان امنیت و توسعه (تعادل محور) برقرار کرده‌اند. در هر صورت نمی‌توان فقط یکی از این رهیافت‌ها را به عنوان مناسب‌ترین راهبرد برای عبور از دوران گذار در نظر گرفت. کنار هم قرار گرفتن رهیافت‌های مختلف در «گروه بریکس» بیش از اینکه نقطه ضعف باشد؛ همچون نقطه قوت عمل می‌کند که جمهوری اسلامی ایران می‌تواند در راستای منافع خود از هر یک از آنها به اقتضای زمان و مکان بهره‌برداری کند. بریکس یکی از رنگارنگ‌ترین قطعات پازل از جورچین دوران گذار است.

بنابر آنچه گفته شد، **تهران نباید انتظار اتخاذ مواضع یکپارچه از بریکس داشته باشد**. با وجود ایراداتی که بر این مسئله وارد است؛ اما در پرتو آن امکان بهره‌برداری از سه رویکرد «تقابل محور»، «تعامل محور» و «تعادل محور» در مواقع لزوم مهیا خواهد شد. در تکمیل این نکته باید اضافه کرد که اهمیت اقتصاد در تعاملات خارجی به حدی افزایش یافته است که همچون یک میدان مغناطیسی عمل کرده و به تنهایی رویکردهای متفاوت و گاه متضاد در عرصه سیاست خارجی را کنار یکدیگر نگه می‌دارد.

چهارمین نکته در تعامل با «گروه بریکس» نسبت‌سنجی میان توسعه و امنیت است. آمریکا، غرب و متحدانش شاید نتوانند در مقوله‌های اقتصادی به راحتی بر اعضای «گروه بریکس» غلبه کنند؛ اما در مباحث نظامی - امنیتی از قابلیت تفوق بر کشورهایمانند آفریقای جنوبی، برزیل و تا حدودی هند برخوردارند. در این میان چین و روسیه قابلیت تاب‌آوری بالاتری در برابر آمریکا و متحدانش دارند. در چارچوب گروه بریکس این امکان برای **جمهوری اسلامی ایران فراهم است که با حفظ «ماهیت انقلابی سیاست خارجی» جایگاه خود را بر روی بُردار بریکس تعریف کند**. نکته ذکر شده در واقع ویژگی اصلی تعامل با «اقتصادهای نوظهور» است. این دست از کشورهای معمولاً پیش شرط‌های سیاسی برای روابط تعیین نمی‌کنند. همین نکته عامل جذابیت بریکس و تقاضای ۱۹ کشور برای پیوستن به آن است.

در عین حال باید توجه داشت که **اعضای گروه بریکس حاضر به پرداخت هزینه‌های اقتصادی به دلیل حمایت از انگیزه‌های سیاسی طرف‌های ثالث نیستند**. در واقع «اقتصادهای نوظهور» با

رهیافتی است که تهران سال‌هاست در عرصه بین‌المللی و منطقه‌ای برای مقابله با نظم تک‌قطبی پیگیری کرده است. اما بر کسی پوشیده نیست که منطق و هدف مقاومت میان جمهوری اسلامی ایران و «گروه بریکس» هر چند تا حد بسیاری مشابه است اما یکسان نیست. ابزار «گروه بریکس» برای مقاومت، اقتصاد است. بنابراین همکاری ایران با «گروه بریکس» می‌تواند تبدیل به خوانش نوین دیپلماتیک از «اقتصاد مقاومتی» در عرصه سیاست خارجی شود.

اعضای «گروه بریکس» بر این اعتقادند که بنیان‌های سیاست بین‌الملل در آینده؛ اقتصادی خواهد بود. بر همین اساس رفتار اعضای این گروه فعلاً بر مبنای ریل‌گذاری در یک مسیر مطمئن اقتصادی طراحی شده است. بر روی لوگوموتیو بریکس دو مه‌شکن دیپلماتیک و اقتصادی نصب شده است. اعضای بریکس در شعاع نور این مه‌شکن‌ها در حال گذار از نظام بین‌الملل ناپایدار کنونی هستند. پیش‌بینی می‌شود که قطار بریکس جاده ناهموار نظم سیاسی-امنیتی غرب را در نوردد. به بیان تخصصی‌تر گروه بریکس درصدد برقراری «موازنه نرم اقتصادی» در مقابل سیستم سیاسی-امنیتی حاکم بر رویکرد بین‌المللی کشورهای غربی است. دو عنصر «دیپلماسی» و «اقتصاد» حرف اول و آخر را در «راهبرد موازنه نرم» می‌زنند. پیگیری «دیپلماسی اقتصادی» در چارچوب تعامل با گروه بریکس ضرورتی انکارناپذیر برای جمهوری اسلامی ایران است. ثمره دیپلماتیک عضویت در بریکس زودبازده و کوتاه‌مدت اما ثمره اقتصادی آن دیربازده و بلندمدت است. سخن پایانی اینکه تحقق ایده «بریکس پلاس» و همکاری جمهوری اسلامی ایران با آن به‌طور هم‌زمان «دیپلماسی اقتصادی»، «سیاست همسایگی» و «ابعاد بیرونی اقتصاد مقاومتی» را تسهیل خواهد کرد.

«گروه بریکس» محصول هم‌گرایی میان قدرت‌های نوظهوری است که در دامان نظام بین‌الملل کنونی رشد کرده‌اند. اعضای گروه بریکس همساز سمفونی نظام بین‌الملل هستند؛ اما کاملاً هماهنگ با رهبر ارکستر (قدرت هژمون) نمی‌نوازند و هم‌نوایی کامل با ساختار غربی حاکم بر اقتصاد سیاسی بین‌الملل ندارند. کشورهای «گروه بریکس» نیز همانند جمهوری اسلامی ایران به‌صورت بین‌الذاتی باور دارند که مناسبات حاکم بر نظام بین‌الملل کنونی از قانون ناعادلانه جنگل تبعیت می‌کند. بر همین اساس گروه بریکس به‌صورت بالقوه در صدد حرکت از وضع موجود به نظم مطلوب است.

به‌رغم ناسازواری موجود، گروه بریکس همچنان خود را در چارچوب سمفونی آشفته نظام بین‌الملل تعریف می‌کند. زیرا ضریب اطمینان تأمین منافع اعضای بریکس در پرتوی قوانین آشنای جنگل بالاتر از ضریب اطمینان آنها از تأمین منافع‌شان در چارچوب قوانین ناشناخته اما احتمالاً عادلانه است. در همین راستا سوکلال نماینده آفریقای جنوبی به‌عنوان رئیس دوره‌ای بریکس بیان کرده است «ما در جهانی بین‌نظم‌ها زندگی می‌کنیم. نمی‌دانیم نظم تازه چه خواهد بود. بر این باوریم که باید نقشی را در حصول اطمینان از شکل‌گیری یک معماری جهانی شفاف، فراگیر و برابرتر بازی کنیم».

روشن است که اعضای «گروه بریکس» تغییر تدریجی قواعد بازی در نظام بین‌الملل را بر تغییر ناگهانی زمین بازی ترجیح داده‌اند. در فرهنگ و منطق راهبردی قدرت‌های میانه، عجله‌ای برای تغییر یا تعدیل نظم بین‌المللی وجود ندارد. داده‌های اقتصادی در دو دهه اخیر نشان می‌دهد که حرکت «آهسته اما پیوسته» یکی از اصول ثابت «اقتصادهای نوظهور» است. در عین حال راهبرد «گروه بریکس» هرگز ایستا و تسلیم‌پذیر نبوده و از نوعی مقاومت پویا و منطقی در برابر نظم ناعادلانه بین‌المللی پیروی می‌کند. منطق مقاومت همان

- [1] TV BRICS, "BRICS are expected to contribute more than 50% of global GDP by 2030," TV BRICS International Media Network, 06 March 2023. [Online]. Available: <https://tvbrics.com/en/news/brics-contributes-more-to-world-gdp-than-g7/>. [Accessed 06 June 2023].
- [2] C. J. Levy, "Emerging Powers Prepare to Meet in Russia," The New York Times, 15 June 2009. [Online]. Available: <https://www.nytimes.com/2009/06/16/world/europe/16bric.html>. [Accessed June 3 2023].
- [3] B. I. Centre, "BRIC Leaders Meet," UNIVERSITY OF TORONTO, 09 July 2008. [Online]. Available: <http://www.brics.utoronto.ca/docs/080709-leaders.html>. [Accessed 03 June 2023].
- [4] BRICS Information Centre, "Joint Statement of the BRIC Countries' Leaders," UNIVERSITY OF TORONTO, 16 June 2009. [Online]. Available: <http://www.brics.utoronto.ca/docs/090616-leaders.html>. [Accessed 3 June 2023].
- [5] E. Y. Arapova, "The "BRICS Plus" as the First International Platform Connecting Regional Trade Agreements," *Asia-Pacific Social Science Review*, vol. 19, no. 2, pp. 30-46, 2019.
- [6] ایسنا، «وزیر خارجه برزیل رفع تحریم‌ها علیه ایران را زمینه‌ساز تقویت روابط دوجانبه دانست»، خبرگزاری دانشجویان ایران (ایرنا)، ۱۳ خردادماه ۱۴۰۲. [Online]. Available: isna.ir/xdNYBz. [Accessed] ۱۴۰۲.
- [7] NDB, "About NDB," New Development Bank, 01 January 2015. [Online]. Available: <https://www.ndb.int/about-ndb/>. [Accessed 05 June 2023].
- [8] C. Yurong and Z. Hong, "Analysis: How BRICS promotes global economic recovery post-COVID," China Global TV Network, 28 June 2022. [Online]. Available: <https://news.cgtn.com/news/2022-06-21/Analysis-How-BRICS-promotes-global-economic-recovery-post-COVID-1b2ycQz8SA0/index.html>. [Accessed 16 June 2023].
- [9] B. Hooijmaaijers and S. Keukeleire, "Voting Cohesion of the BRICS Countries in the UN General Assembly, 2006–2014: A BRICS Too Far?," *Global Governance*, vol. 22, no. 2, pp. 389-407, 2016.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir